

Nordisk
Ministerråd

NUNAT AVANNARLIIT AVATANGIISINUT AAMMA SILAP PISSUSIANUT SULEQATIGIINNERMI PILERSAARUTAAT 2019-2024

NA2018:912

Una tassaavoq Nunat avannarliit avatangiisinut aamma silap pissusianut suleqatigiinnermi pilersaarutaat 2019-2024-ip nutserneqarnera, <http://dx.doi.org/10.6027/ANP2018-806>

Nordisk Ministerråd – Ved Stranden 18 – 1061 København K – www.norden.org

Imarisai

Siulequt.....	2
1. Nunat avannarliit avatangiisinut silallu pissusianut suleqatigiinnermi anguniagaat.....	5
Nunat avannarliit iliuusissaat	5
2. Asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningaasanik aqutsineq.....	10
Anguniakkat.....	10
2.1 Piujuartitsisumik atuneq aamma tunisassiorneq.....	11
2.2 Isumalluutit sunniuteqarluartut aamma kaaviaarnerit toqunartoqanngitsut	13
2.3 Illoqarfiit piujuartitsisut	14
2.4 Nunani avannarlerni piujuartitsinissamut saqinnermik pilersitsineq.....	15
3. Silap pissusia aamma silaannaq	17
Anguniakkat.....	17
3.1 Parisimi isumaqatigiissut aamma nunarsuaq tamakkerlugu silap pissusia pillugu sulineq	19
3.2 Aningaasaliinerit	21
3.3 Aniatitsinernik millisitsinissamut killiliussat aamma sakkut	22
3.4 Silap pissusianut naleqqussarneq	23
3.5 Silaannarmik mingutsitsineq.....	24
4. Akoorutissat – avatangiisit aamma peqqissuseq	26
Anguniakkat.....	26
4.1 Sananeqaatit piginnaasaat aamma navianassusaat.....	28
4.2 Nunarsuaq tamakkerlugu akoorutissanik sulineq.....	30
5. Uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat	31
Anguniakkat.....	31
5.1 Pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerup tuniussasaanik piujuartitsisumik atuneq	33
5.2 Pinngortitaq illersorniarlugu taassumalu amerlasuunik assigiinngissitaarnera piujuartinniarlugu	34
5.3 Silap pissusia aamma uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat	36
6. Imaq aamma sineriak.....	38
Anguniakkat.....	38
6.1 Immat taakkulu isumalluutissartaat	39
6.2 Imaanut aamma sinerissami avatangiisinut mingutsitsinermik aniatitsineq aamma eqqaaneq.....	40
6.3 Pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit tunngavigalugit imaanik ingerlatsineq aamma imaanik illersuineq.....	41
6.4 Imaq aamma silap pissusia	42
7. Naamassinninneq.....	44
Suleqatigiinnerit namminersortut (paasisutissanik erseqqissaatit innersuussissutillit).....	47
Svanen (Qussuk).....	47
NEFCO	47
Nunani avannarlerni Siunnersuisooqatigiit Pinngortitamut aamma Avatangiisinut nersornaataa.....	48
Nalunaarusiami naalisakkat aamma isummat imarisaat atorpeqarsimasut allattorsimaffiat: ..	49

Siulequt

Nuannaarutigaaara suleqatigiinnermut pilersaarusiarmut nutaamut matumunnga siulequt allassinnaasimagakku, taassuma 2024 tikillugu nunani avannarlerni suleqatigiinnerput siulersussavaa aqullugulu. Piffissami sukkasuumik allanngoriartorfiusumi aamma annertuumik assigiinngissuteqarfiusumi inuuvugut. Aappaatigut takusinnaavarput sulii annertunerusumik nunat assigiinngitsut akornanni, Agenda 2030, Parisimi isumaqatigiissut aamma nunat assigiinngitsut akornanni avatangiisinut suliniuteqarfik pillugu isumaqatigiissutit allat, naammassineqarnissaat pillugu isumaqatigiinneq. Piujuartitsisumut allanngortitsinnermut tassunga siuttuunissamut nioqqutissiortunit aamma soqutigisaqaqatigiinnit allanit annertunerusumik pitseriarneq takusinnaavarput. Aappaatigut takusinnaavarput annertunerusumik nunat akornanni illuatungeriit avissaartuunnerat aamma ilaanni, siulersuinissamut aamma iliuusissanik pisariaqartunik aalajangiinissamut nangaaneq. Ilutigalugu silap pissusiata allanngoriartorneranit aamma uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerisa sukkasuumik annaaneqarneranit sunniutit sulii erseqqissiaruinnarput.

Nunat avannarliit sivisuumik ilisimasimavaat, politikikkut aamma paasisimasaqarluartut akornanni, avatangiisit aamma silap pissusia pillugu qanittumik suleqatigiinneq allanguuteqarnermik kinguneqarsinnaasoq. Suleqatigiinnermut pilersaarutip siuliani ataatsimoorluta Parisimi isumaqatigiissutit iluatsinnissaanut nukingisaarisimavugut. UNECE ataatsimeersuarnermi "Europamut avatangiisit", Batumimi juuni 2016-imi ingerlanneqartumi, "Batumimi silaannaq minguitsoq pillugu suliniarneq" pillugu, nunat avannarliit ataatsimut nalunaaruteqarsimapput aamma pimoorussisimapput. Silap pissusianut aamma uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerannut, masarsoqarfiit atuuffiisa atatiinneqarnissaata pingaaruteqarnera pillugu, Ramsar isumaqatigiissut 2015-imeersumut, nunat ataatsimoorlutik nalunaarummik aamma suliaqarsimapput.

Nunat avannarliit 2017-18-imut plastikkit pillugit pilersaarutaat aqutugalugu, siusisukkut plastikkinik ajornartorsiutinik suussusiisimavugut. EU-p avatangiisit toqunartortaqqangitsut pillugit iliuusissatut pilersaarutitik sulineranut tuniseqataasimavugut, ilagalugu nunani avannarlerni piujuartitsisumik annoraamernit pillugit iliuusissatut pilersaarut aallaavigalugu, ataatsimiititaliarsuarmut paasissutissanik tunniussineq. Taanna illersortitut suliaqarneq, EU-p annoraaminerni sananeqaatit immikkut navianartut arlallit inerteqqutinngortissallugit aalajangerneranut tuniseqataasimavoq. Suliniut "Green to Scale", nunat avannarliit piujuartitsisumik aaqqiissutaat aqutugalugu gassinik silaannarmik kissakkiartortitsisartunik aniatitsinerit millisinneqarnissaannut periarfissanik ersersitsisoq, soorlu aamma ikummatissanut nunap iluanit pisunit tapiissutinik atorunnaarsitsinissamut tapersiilluni sulineq, nunat assigiinngitsut akornanni malugineqarsimapput.

Ukiuni 2017-18-ikkunni, nunat avannarliit avatangiisit aamma silap pissusia pillugu suleqatigiinnerat, siusinnerusukkut Norgemi silap pissusianut aamma avatangiisinut ministeriusimasumit Tine Sundtoftimit misissuiffiqineqarsimapput. Innersuussissutinik aqqaneq-marlunnik saqqummiussisimavoq, pilersaarutip nutaap atortuulersinneqarneranut atatillugu itinerusumik misissugassatsinnik.

Silap pissusia nunarsuarminut unammillernartut annersaraat. Nunat avannarliit piffissami sivisunerusumi ilisimasimavaat, silap pissusia pillugu politikki pitsaasoq, atugarissaarnermik ataavartumik aamma unammillersinnaanermik ataqatigiissinneqarsinnaasoq. Nalunaarut suli siaruartinneqassaaq. Nunat avannarliit tamakkerlutik maannakkut silap pissusia pillugu inatsiseqarput, aamma arlalinnik silap pissusia pillugu politikikkut piffissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu killiussaqaqput.

Taamaammat ukiuni aggersuni misilittakkanik avitseqatigiinnermik annerusumik pisariaqartitsineq takusinnaavarput. Ataatsimoorluta Parisimi isumaqatigiissutip angusaqarluarniartup naammassineqarnissaanut tuniseqataarusuppugut aamma siulersuinnermik takutitsinerput suli ingerlakkusupparput. 2018-imi svenskit siulersuisuunerisa nalaani, inuussutissarsiorluni suliffeqarfinni qaffasissumi inissisimasunik ataatsimeeqateqartoqarsimavoq. Inuussutissarsiorluni suliffeqarfiit, allangorneq siuarsarniarlugu anguniakkat qaffasissut kiisalu piffissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu aamma ataatsimoorussamik malittarisaliornermi killigitat tikilluaqqaat. Nuna tamakkerlugu, EU-mi aamma nunat assigiinngitsut akornanni nunat avannarliit suli aamma annerusumik siulersuinissaannik kajumissaaripput. Nunani avannarlerni ingerlaqqissinnaanngikkutta takutitsillutalu, periarfissaqartoq – taava kikkut taamaaliussappat?

Aningaasaqarniarnerput suli annertuvallaartumik atortussiassanik sukkasuumik atuinisaaq pillugu ineriartortinneqarsimavoq. Piujuartitsisumik nioqqutissiorneq aamma atuneq pillugu, Agenda 2030-mi Piujuartitsisumik anguniagaq 12, unammillernartuuvoq. Asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningaasanik aqutsineq suleqatigiinnermi pilersaarummi matumani taamaammat sammisaavoq salliutinneqartoq. Plastikkit aamma mikroplastikkit imaanut aamma sinerissanut takkussuunneranut, kiisalu plastikkit pitsaanngitsumik avatangiisinut sunniutaasa millisinneqarnissaannut sulineq aamma pitsanngorsarparput. Nunat avannarliit suleqatigiinnerat aamma innuttatsinnut avatangiisinut toqunartortaqaanngitsunut suli ikaarsaarnermut tuniseqataassaaq, aamma avatangiisinut nalunaaqutsiussaqaq Svanen nunat avannarliit nioqqutissaannut nalunaaqutsiutaassaaq pitsaasoq. Taamaammat illoqarfiit piujuartitsisut pillugit nunat avannarliit avatangiisit pillugit qaninnerusumik suleqatigiinnerat aallarnerparput.

Nunami aamma imaani pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit annertuumik tamaviaartinneqarput, nunani avannarlerni aamma nunarsuup sinnerani. Uumassusillit

amerlasuunik allanngorannerata nungutsinneqariartuaarnera unitsinneqartariaqarpoq aamma illuanut saatinneqartariaqarpoq. Nunat avannarliit suleqatigiinnerat annaasaqarnerit unitsinneqarnissaannut pimoorusillutik tuniseqataavoq, ilagalugit uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat pillugu isumaqatigiissutip ataani sulineq. FN-ip imarsiorneq pillugu ataatsimeersuartitsinerata imaani avatangiisit ukkatarisimavai aamma nunat avannarliit suleqatigiinnerat imaanik pinngortitami pissuseqatigiit tunngavigalugit ingerlatsinerup pitsanngorsarneqarnissaanut pingaarutilimmik inissisimavoq. Silap pissusiata allanngoriartornerata uumassusillit amerlasuunik allanngoriartorneranut aamma imaanut sunniutai suleqatigiinnermi paasinarluartumik erseqqissarneqarput.

Suleqatigiinnermut pilersaarummik matuminnga kissaatigaarput nunat avannarliit suleqatigiinnerat aamma nunani avannarlerni nunat nunarsuarmi nipaata tusaaneqarneranik pitsanngorsaajumaartoq.

Karolina Skog

Sverigep avatangiisinut ministeria

1. Nunat avannarliit avatangiisinut silallu pissusianut suleqatigiinnermi anguniagaat

Nunat avannarliit iliuusissaat

- Nunani avannarlerni, EU-p/EØS-ip iluani aamma nunarsuaq tamakkerlugu piujuartitsisumik ineriartornermut tuniseqataanissaq siunertaralugu, avatangiisinut silallu pissusianut politikkit iluanni suleqatigiinnissaq
- Nunat assigiinngitsut akornanni isumaqatigiinniarnerni suleqatigiinneq aamma nunat assigiinngitsut akornanni avatangiisinut silallu pissusianut isumaqatigiissutinut angusaqarluarniartunut peqataaniarluni pimoorussisumik sulineq. Parisimi isumaqatigiissutip angusaqarluarniartumik naammassineqarnissaa pingaarnertut qitiutinneqassaaq
- Nunarsuaq tamakkerlugu Agenda 2030-p piujuartitsisumik anguniagaasa naammassineqarnissaata pitsanngorsarneqarnissaannut tuniseqataaneq
- EU-mi avatangiisinut silallu pissusianut aalajangersakkat pitsanngorsarneqarnissaat anguniarlugu sulineq
- Umassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerannik annaasaqarnerup unitsinneqarnissaa pillugu aamma piujuartitsisumik ingerlatsinermi, Nunat avannarliit pinngortitami pingaartitaannik isumannarunnaarsitsisumik sulineq
- Asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningaasanik aqutsineq aamma atuinerup tunisassiornerullu pinngortitami killigitinneqartut iluaniinnissaat tuniseqataaffigalugu sulineq
- Akoorutinit sananeqaatinit aamma tunisassiani akoorutinit inunnt pinngortitamullu navianartut millisinniarlugit sulineq
- Imaanut plastikkini mikropplastikkini ilanngussuineq unitsinniarlugu sulineq
- Avatangiisinut pitsanngorsaasinnaasunik nutaanik, aaqqiissutinik nutaalianik, nunat avannarliit sulit nunarsuup ilaattut maligassiuinissaa pillugu sulineq
- Immikkoortunik allanik aamma sulianik sammisaqarfiit paariniarlugit, aamma sunniivigeqatigiinneri pitsanngorsarniarlugit sulineq

Nunanut avannarlernut iluaqutit aamma naleqarnerulernerit

Nunat avannarliit pinngortitamut silallu pissusianut politikikkut sivisuumik suleqatigiissimapput, aamma nunanit amerlasuunit sammisaqarfimmi siuttuusutut isigineqarput. Nunani avannarlerni suleqatigiinneq suli ineriartortinneqarpoq aamma piujuartitsinissamut saqinneq ikorfartorniarlugu ataatsimooritsinnut siunertaqarpoq. Suliniutit ilusissanik pilersaaruteqassapput aamma ilusilersorneqassapput ima, nunanut avannarlernut naleqarnerulernerimik pilersitsisumik. Nunani avannarlerni iluaqutit kinguneraat, nunat suleqatigiit akulikitsumik pitsaanerusunik angusaqarnerat, immikkut pinermut naleqqiullugu. Nunani avannarlerni suleqatigiinnermi, siunnersuummit pilersitsinermut aqut takinngilaq. Tamanna, nunat assigiinngitsut akornanni sulinerup iluani suleqatigiinnermi, imaluunniit nunani avannarlerni immikkuullarissunik unammillernartunut, ataatsimut naammassinninnermi atuussinnaavoq, s. i. silap pissusiata allanngoriartorerata nunani avannarlerni sunniutaannut aamma nunani avannarlerni pinngortitami naleqartitat uumassusillillu ataqatigiinnerannik isumannaallisaanermi, inuiaqatigiinnut pingaarutilimmik uumassusillit ataqatigiinnerisa tunniuttagaannut. Suleqatigiinneq, nuna tamakkerlugu, EU-mi tunngavilinni aamma nunarsuaq tamakkerlugu politikkinik ineriartortitsinermi tapersissutitut aamma ilassutitut ingerlanneqarpoq. Sulineq piffissaq ungasinnerusooq eqqarsaatigalugu sulinerussaaq, ilutigalugulu siusinnerusukkut nunani avannarlerni suleqatigiinnerup iluani suliarineqarsimasunik naapertuissaaq. Meeqqat inuusuttullu isiginneriaasaat aamma naleqqatigiinnerat, nunani avannarlerni avatangiisinut silallu pissusianut suleqatigiinnermi sammisaapput pingaarutillit. Nunat avannarliit suli nutaaliortunik, annertuunik aamma akunnaatsumik naammassineqarsinnaasunik, pinngortitamut silallu pissusianut pitsaanngitsumik sunniutinik millisitsisinnaasunik atortuulersitsiniarpoq. Nunani avannarlerni ataatsimut piujuartitsinermi aaqiissutinik siuariartortitsinissamik suliat, Nunat avannarliit ilisarnaataannik aamma inissisimanerannik pitsannguisinnaapput.

Nunat avannarliit avatangiisinut ilisarnaataata Svanenip atornera, piujuartitsisumik atuinerimik aamma tunisassiornermik suli siuariartortitsissaaq. Pingaaruteqarpoq, inuunerup ingerlanera tamakkerlugu aamma nalillit uiguleriissitaarneri akimut tamakkerlugit avatangiisinut sunniutaasa isigineqarnissaat. Nunat avannarliit suleqatigiinnerat, sanimukaartumik aamma akimoortumik sammisanut suliaqarfinni arlalinni, aamma immikkoortut killingi akimorlugit, pilersitsissaaq. Ataatsimut immikkoortunik akimut isiginnineq, assiliamik pitsaanerusumik tamakkiisumik takutitsissapput. Tamanna minnerunngitsumik atuuppoq, nukissiornermi aamma angallannermi, piujuartitsisumik illoqarfimmik ineriartortitsinermi, orpippassuarnik atuinerimik aamma nunalerinermi. Siusinnerusukkut pilersaarummut piffissap ingerlanerani, plastikkut aamma annoraamernit iluanni suleqatigiinnerit aalajangersimasut pilersinneqarsimapput. Suleqatigiinnermut pilersaarummut tassunga atatillugu, politikikkut pingaarnertut suliaqarfinni suliniutit assingusut eqqarsaatigineqartariaqarput.

Nunani avannarlerni suleqatigiinnermi, nunani avannarlerni pinngortitat suussusaat tamakkerlugit aamma inuiaqatigiit sammineqartarput. Ilaatigut pingaaruteqarpoq isumalluutiniq aqutsineq aamma nunani avannarlerni inuiaqatigiinni minnerusuni misilittakkanik avitseqatigiinneq pillugu suleqatigiinnissaq.

Nunanik allanik pimoorussilluni suleqateqarneq aamma peqateqarneq

Nunarsuaq tamakkerlugu piujuartitsisumik ineriartortitsinissaq anguniarlugu suliaq, naammassiffissaata killiffianiippoq. Agenda 2030-p aamma taassuma piujuartitsisumik anguniagai, periarfissanik ataatsimut piujuartitsisumik ineriartortitsinermik pilersitsissapput, tassani nunat avannarliit suli pimoorussissapput. Avatangiisit silallu pissusia anguniakkanut annertuumik pingaaruteqarput. Nunat killeqarfii akimut ikaarlugit suleqatigiinnerup pingaassusaa, suli ersarinnerulissaaq aamma pingaaruteqarnerulissaaq. Piujuartitsisumik atuinermut aamma tunisassionermut nunarsuaq tamakkerlugu (SDG12), silap pissusianut (SDG13), imaanut (SDG14) aamma uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerinut (SDG15) anguniakkat, nunanit avannarlernit isigalugit immikkut unammillernartuupput.

Nunat avannarliit, nunat assigiinngitsut akornanni isumaqatigiinniarnernut suli nukingisaarissapput, ilaatigut ilisimasanut tunngaviit annertusineratigut aamma ajornartorsiutinik nutaanik qaqitsinikkut. Nunat avannarliit sammisaqarfinni tulluuttuni ataatsimut suliaqarnerat kinguneqarsimavoq, nunat assigiinngitsut akornanni, silaannaq, akoorutissat aamma eqqakkat, silap pissusia aamma imaq pillugit isumaqatigiissuteqartoqarnerannik, taakku – nunarsuaq tamakkerlugu aamma Nunani avannarlerni innuttaasunut avatangiisinik pitsaanerusunik pilersitsisimapput.

Angusaqarluartumik nunat assigiinngitsut akornanni isumaqatigiissutinik pingaarutilinnik atortuulersitsineq aamma ineriartortitsineq piffissami tassani pingaarnerutinneqarput. Oqalliffiit immikkut pingaarutillit, nunat avannarliit ataatsimoorlutik allanngortitsiffiginnaasaat FN-ip aaqquussusaaneraniipput, EU-miipput aamma OECD-miipput. Nunat avannarliit aamma tuniseqataarusupput nunani allani periarfissanik atortuulersitsinissanut, assersuutigalugu misilittakkanik avitseqatigiinnernik aamma ilisimasanik ingerlatitseqqinnernik.

Issittumi avatangiisit aamma silap pissusianik allanngoriartornerit sukkasuut, nunarsuaq tamakkerlugu mianersoqqussutaapput. Nunat avannarliit suleqatigiinnerat ilisimasanik nutaanik tunngavilersorluakkanik ineriartortitanik tuniseqataassapput, ingammik silap pissusiata allanngoriartornerata aamma uumassusillit sananeqaataasa mingutsinneqarnerisa kingunerannik, Issittumut sunniutinik. Ilisimasaq taanna, aamma politikikkut aalajangiinissamut toqqammaviliissutitut atorneqassaaq. Pingaaruteqarportaaq Barentsip eqqaamiuini avatangiisit pillugit suleqatigiinnissamut tapersersuinissaq. Pingaaruteqarpoq nunarsuup ilaani avannaani politikikkut immikkoortut assigiinngitsut akornanni sunniivigeqatigiinnerit atorluarneqarnissaat.

Nunani avannarlerni, nunat assigiinngitsut akornanni ukiuni amerlasuuni pimoorussillutik avatangiisit pillugit suliaqarneq annertuumik sammisaqarfigalugu misilittagaqarfigaat. Ajornartorsiutinut isummat allat annertunerusumik paasisaqarfiginiarlugit aamma ilisimasat annertusiniarlugit, nunanik allanik oqaloqateqarneq aamma suleqateqarneq pingaaruteqarluinnarpoq.

EU-mi/EØS-imi avatangiisinut aamma silap pissusianut pitsaanerusumik politikki

EU-p/EØS-ip iluani nunat avannarliit sulinerat avatangiisinut inatsisinik angusaqarluarniarnerusunik tuniseqataasimavoq, s. i. akoorutissanut sammisaqarfimmut tunngatillugu. Nunat avannarliit suli suleqatigiinniarpot EU-p avatangiisinut aamma silap pissusianut politikkia pitsanngorsarniarlugu.

Nunat avannarliit suleqatigiinnerat, EU-p malittarisannik aamma pilersaarutaannik atortuulersitsinissaq pillugu, nunani avannarlerni pissutsinut pitsaanerusumik naleqqussarnernut aamma amerlanertigut isumalluutunik pitsaanerusumik atorluanaermut, annerusumillu siuaruaatsinik tunisipput.

Nunat avannarliit, EU-p avatangiisinut pilersaarutissatut iliusissaata arfineq aappaata atortuulersinneqarnissaanut nukingisaarissapput, aamma EU-mut avatangiisinut politikkip pitsaanerusup pilersaarutissatut iliusissaata arfineq pingajuanut ilanngunneqarnissaa pillugu pimoorussillutik kaammattuissapput.

Ilisimasat aamma piginnaasat annertusinerat

Nunat avannarliit aamma sammisaqarfimmut ilisimasanik ineriartortitsinissamut avitseqatigiinnissamullu suleqatigiinniarpot, tassani pineqarput ajornartorsiutit nutaat pillugit paasiniaanissaq aamma ataatsimut avatangiisinut tunngatillugu angusaqarluarniarnermi periusissanik naleqquttunik misissuineq, aamma ilisimasanik tunngaveqartumik aqutsinermik tapersersuiniarpot. Ilisimasat piginnaasallu pisariaqarput, inuit ataasiakkaat, aaqqissuussaanerit aamma suliffeqarfii, inooqatigiinnut allannguutunik tuniseqataasinnaanissaannut.

Nunani avannarlerni suleqatigiinneq tuniseqataarusuppoq, suliffeqarfimmut, kommuninut, aaqqissuussaannernut aamma inunnut ataasiakkaanut ajornannginnerulersitsinermik, silap pissusianut aamma avatangiisinut pingaaruteqartut, ulluinnarni qinigassat pingaarutillit pineqartillugit. Inuussutissarsiortunik, ilinniarfinnik aamma sumiiffinni inuiaqatigiinnik, nunap ilaani aamma nuna tamakkerlugu peqataatitsineq pisariaqarpoq, nunani avannarlerni inuiaqatigiit piujuartitsinermut saqitsinnissaat periarfissinniarlugu.

Avatangiisit silallu pissusia pillugu sammisaqarfik, suliassanik, ajornartorsiutinik aamma aaqqiissutinnik nutaanik ineriartortinneqartuarpoq. Ilisimasanik nutaanik ineriartortitsineq aamma nutaaliorneq siunissamut pingaaruteqarluinnarpoq. Tassani

teknologiimi ilisimatusarnermilu, kisianni aamma inuiaqatigiinnik ilisimatusarnermi humanioramilu, assinganillu sammisani assigiinngitsuni akimut sammisat pineqarput., Avatangiisinut pitsannguutinut suliniutit, inunnut ataasiakkaanut aamma eqimattakkaanut assigiinngitsunut, qanoq sunniuteqartarnersut pillugu ilisimasat annertunerusut pisariaqartinneqarput. Meeqqat immikkut sunneruminarput, aamma taakkununga sunniutit millisinneqarnissaat ukkatarissallugu pingaartinneqartariaqarpoq.

Digitalinngortitsineq pillugu ilisimasat annertusineqarnissaat pisariaqarpoq, periarfissat aamma nalorninartut ersersinniarlugit. Digitalinngortitsineq isumalluutit sunniuteqarluartumik atornissaannut periarfissanik nutaanik pilersitsisinnaavoq, aamma piujuartitsisumik atuinermik siuariartortitsisinnaavoq. Digitalinngortitsineq aamma aningaasat agguataarneri ilutigalugit, atuinerup, niuernerup aamma angalanerup ilusaannik nutaanik pilersitsisinnaavoq, silap pissusianut aamma avatangiisinut pitsaasumik pitsaanngitsumillu sunniuteqarsinnaasunik. Pisortaqaqfinni suliniutit suliarineqassapput, digitalinngortitsinermi ilippanartut atorluarniarlugit, aamma nalorninartortai millisinniarlugit.

2. Asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningaasanik aqutsineq

Anguniakkat

- Nunat avannarliit suleqatigiinnerat alloriarnernik ersarissunik tuniseqataasimapput, iloqqasut imminnut naapitsinnissaat aamma toqunartuerunnissaat isumalluutinillu sunniuteqarluarnissaat siunertaralugu.
- Nunat avannarliit suleqatigiinnerat, isumalluutinik killilinnik atuinermut millisitseqataasimapput, eqqakkat annertussusaannik millisitseqataasimapput aamma eqqakkat isumalluutitut atornerat qaffatsissimavaat.
- Nunat avannarliit suleqatigiinnerat, piujuartitsinermut saqinnermut aamma asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningaasanik aqutsinermut atortut pillugit pitsanngorsimapput.
- Nunat avannarliit suleqatigiinnerat tuniseqataasimavoq, asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningaasanik aqutsinermi, plastikkip sapinngisamik ilaatinneqarneranut aamma avatangiisinut ilanngunneqannginneranut.

Tunisassianik aamma nukissamik nutaalamik atuineq, nunami isumalluutinik killilinnik artukkiinermik kinguneqarpoq aamma inunmut avatangiisinullu navianartoqarpoq.

Pilersaarusionermi killiffiup suliarineqarnerata aallaqqaataanit, isumalluutinik atuineq millisinniarlugu asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningaasanik aqutsineq pisariaqartinneqarpoq. Inuiaqatigiit ineriartortinneqarneranni iloqqasut imminnut naapitsinneqarnissaat ukkatarineqartariaqarpoq, killiffiit tamarmik iluanni, nukissaq ataavartoq aamma nioqqutissat piujuartitsisut, kiisalu inuussutissat pitsaasut atornerat aqqutigalugit. Piujuartitsisumik ilusilersuineq atortuuvoq pingaartoq. Nioqqutissat ilusilersorneqassapput atorneqaqqissinnaanngorlugit, piiasoqaqqissinnaanngorlugit, agguarsinnaanngorlugit aamma aqqissuunneqarsinnaanngorlugit. Eqqakkat aamma nukissaq sunniuteqarluarnerpaamik atorneqassapput. Tunngaviusumik isumalluutinik sunniuteqarluartumik kaaviiartitsinermut pisariaqarpoq, immikkut akoorutissat navianartut nungutsikkiartorneqarnissaat.

Pingaarteqarpoq tunisassiat avatangiisinut aamma silap pissusianut tunngatillugu sunniutaasa nalillit uiguleriissitaarneri tamakkerlugit misissuiffigineqarnissaat. Tassunga ilaasariaqarpoq, atuinitta kinguneranit, nunani allani avatangiisinut sunniutaat.

Nunat avannarliit peqataassapput, Agenda 2030-p anguniagai aamma nunat assigiinngitsut akornanni piujuartitsisumik atuinermut tunisassionermullu anguniakkat anguniassallugit. Nunat asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningaasanik aqutsinermi, EU-mi suliat aamma annerusumik nunanik allanik avitseqateqarnermik suliat nukittorsarniarlugit, ilaatigut maligassiulluarnikkut siuttuunermi pimoorussillutik tuniseqataassapput. Plastikkip pitsaanngitsumik avatangiisinut sunniuteqarneranut, nunat avannarliit pimoorussillutik EU-mi sulianut tuniseqataassapput.

2.1 Piujuartitsisumik atuneq aamma tunisassioneq

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Ilusilersuinerup ineriartortitsineqarneranut pitsanngorsaanissaq, siunertaralugit, piujuartitsisumik, isumalluutitik atorluaasumik, toqunartoqanngitsunik aamma nioqqutissianik atorneqaqqissin-naasunik siuariartortitsinermut tuniseqataaneq.
- Svanemik ersarissaaneq, EU-p naasua peqatigalugu, nioqqutissat aamma sullissinerit pillugit neqeroorutit aamma atorfissaqartitat, avatangiisinut ilisarnaatitallit aqutigalugit, avatangiisinut sunniuti-nik pitsaasunik sunniuteqarluartumik pilersitsineq.
- Asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningaasanik aqutsineq anguniar-lugu, niuernermit ilutsinik nutaanik teknologimillu pitsaanerpaam-mik, suliffeqarfiit, suliffeqarfiillu akornanni suleqatigiinneq aamma paasissutissanik qafaaneq anguniarlugu suliaqarneq

Pisartut aamma atuisut avatangiisinut artukkiinerup millisinneqarnissaa pillugu annertuumik iliuseqarput. Nunat avannarliit suleqatigiinnerat piujuartitsisumik atuinermut aamma piujuartitsisumik inooriaaseqarnermut ineriartortitseqataapput. Nunat avannarliit suleqatigiinnerat inuunerup ingerlanera tamaat aqutigalugu avatangiisinut sunniutinut paasissutissanik qaffatsitsinermut peqataasinnaavoq, aamma taakku pillugit pitsaanagerusumik pisisartut tunisisartullu akornanni attaveqaqatigiinnermik tuniseqataasinnaavoq. Sammisat pingaarutillit ilaagaat inuussutissat, assartuineq aamma ineqarneq. Sulinerup eqimattakkaat assigiinngitsut atuinerisa ilusaannik assigiinngitsunik ilaqartariaqarpoq.

Nunani avannarlerni avatangiisinut ilisarnaat Svanen, EU-p naasua peqatigalugu ineriartortinneqartariaqarpoq. Nioqqutissiat aamma sullissinerit suli amerlanerit Svanemik allagartalerneqarsimapput, aamma maannakkut aningaasaateqarfiit siulersuisuinit. Amerlisitsinerit taakku ingerlateqqinneqartariaqarput. Silap pissusiata allangoriartornerata sunniutai, Svanep ineriartorneranut uuttuutaapput pingaarutillit, taakku pitsanngorsartariaqarput. Svanenip asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningaasanik aqutsinermut pitsanngorsaanermut tuniseqataasinnaavoq, s. i. piumasaaqatinik ineriartortitsineq aqutigalugu, aamma attaveqaqatigiinneq annertunerusoq aamma digitalinngortitsineq aqutigalugit.

Pisortaqarfiit piujartitsisumik niuernerat aamma aningaasaliinerat, qaffasissumik avatangiisinut tunisisinnaasunik nutaaliarluni nioqutissanik, ataqatigiimmik aaqqissuussanik aaqqiissutinik aamma sullissinernik siuariartortitsinermut, sakkuupput pingaarutillit. Piumasaqaatit aamma pitsaassutsit pitsanngorsarneqarsimasut, suli piujartitsisumik tunisassiornermik aamma atuinermik angusaqarniarnermut sakkuupput pingaarutillit. Siunissami aamma pingaaruteqarpoq, pisortaqarfiit niuernerisa sunniutaat aamma avatangiisinut sunniutaat nakkutigissallugit. Nunat avannarliit suleqatigiinnerisa suli ineriartortissavaat s. i. periaatsit aamma piumasaqaatit naleqquttut, aamma pisortaqarfiit niuernerannit assersuutinik avitseqatigiinnerit. Avatangiisinut ilisarnaatip pisortaqarfiit piujartitsisumik niuerneranni inissisimanerat pitsanngorsartariaqarportaap.

Sullissinerit aningaasaqarnerup immikkoortuani annertusiartorput. Peqataasut amerlanerit avitseqatigiinnermit, aaqqissuussinermut, piginneqataanermit aamma suleqataanermit iluaquteqarsinnaanissaat siunertaralugu, nunat avannarliit suleqatigiinnerat, taakkununga isiginneriaatsinut pitsaanerusumik ilisimasaqarnermik ineriartortitsissapput.

Piujartitsisumik niuernermit, ilusinik nutaanik aamma avatangiisinut aaqqiissutinut ilisimasanik paasissutissiineq aqqutigalugu, nunani avannarlerni suliffeqarfiit unammillersinnaanertik, avatangiisinut tunngasanik ilalerlugit eqqarsaatigisinnaavaat. BAT (teknologii pissarsiarineqarsinnaasoq pitsaanerpaaq) atorlugu sulineq – suliffeqarfiit mikisut aamma akunnattut immikkut ukkataralugit – pingaaruteqarpoq.

Nunani avannarlerni suliffeqarfiit amerlanertigut nukissiornerup iluani aamma allatigut isaatitsinermi sunniuteqarluartuupput, aamma piujartitsisuni tunisassiornermik periuutsinik nutaanik ineriartortitsisunut peqataapput. Piujartitsisumik ilusilersuineq pillugu nunani avannarlerni suleqatigiinneq, nutaaliornernut aamma sumiiffimmi qaffasinnerusumik isumalluutinik atuinerlut tuniseqataavoq. Asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningasanik aqutsineq anguniarlugu, sakkut aamma ikorfartuilluni aaqqiinerit assigiinngitsut pillugit suleqatigiinneq aamma misilittakkanik avitseqatigiinneq pingaaruteqarput, s. i. eqqarsaatigigaanni suliffeqarfiit assigiinngitsut imaluunniit kommunit suliffeqarfiillu, ataqatigiimmik aaqqissuussinerni nutaani, nammineq isumalluutiminnik atorluaaneq pillugu qanoq suleqatigiittarnerat, taaneqartartoq, suliffissuaqarnermi peqataasunut tamanut iluaqutaasumik ataqatigiinneq.

2.2 Isumalluutit sunniuteqarluartut aamma kaaviaarnerit toqunartoqanngitsut

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Eqqakkanik pinaveersaartitsinerup aamma eqqakkat amerlassusaannik millisitsinerup, atueqqinnerup aamma atortussanik atueqqinnerup qaffatsinneqarnissaanut suliap pitsanngorsarnera.
- Nunani avannarlerni eqqagaqarnermi nutaaliorneq aamma aaqqiissutinik unammiller-sinnaasunik sulissuteqarneq.
- Akoorutissanik immikkut navianassusilinnik atorunnaarsitsiartuaarnissamut iliusissanik aamma akoorutissat navianartut navianarnerannik millisitsinissamik sulissuteqarneq.

Eqqakkanut aaqqiissuussat tullerriaarneri inuiaqatigiit tamakkerlugit atorneqartariaqarput. Nalinginnaasumik eqqakkat pinaveersaartinneqartariaqarput, annertussusaat aamma navianassusaat eqqarsaatigalugit, siunertaralugu peqqiissutsumut aamma avatangiisinut navianartumik sunniutaannik pinaveersaartitsinissaq. Eqqakkanut pilersinneqartunut aallaaviuvoq, eqqakkat siullertigut atorneqaqqissinnaasutut piareersarneqarnissaat, tulliatut atortutut atoqqinneqarsinnaanissaat imaluunniit atoqqinneqarlutik aamma naggataatigut peerneqavillutik. Mingutsitsineq akiorneqassaaq.

Atortut piujuartitsisumik sananeqassapput, kaaviiarfiit akoorutissanik navianartunik ilaqassanngillat, aamma atortunik atortussanngortitseqqinneq periarfissanngortinneqassaaq navianarnanilu. Taakku saniatigut piumasaqaatigineqarpoq anguneqassasoq atortunik atoqqinneqarsinnaasunik tunitsivinnik pilersitsineq. Tamanna s. i. atuuppoq, pitsaanerusumik nutaaliortumik aaqqiissutinut nutaanut ineriartortitsiner-nut, ilaatigut atortussanngortitseqqinnernut. Saniatigut, pingaaruteqarpoq atoqqinneqarsinnaasunut piumasaqaatit ineriartortinneqarnissaat, siunertaralugu atortut sananeqaatinik navianartunik akuinut, soorlu atortunut nutaanut, atuuffiisa iluanni piumasaqaatinut qaffasissunut assigisaannik eqqortitsinissaat.

Minnerunngitsumik nunarsuaq tamaat isigalugu nalillit uiguleriissitaarneri akimut tamakkerlugit suleqatigiinneq pisariaqarpoq, pitsaanerpaamik isumalluutitik atuinis-saq anguniarlugu, aamma annaasaqarneq millisinniarlugu. Unioqutitsilluni eqqakkanik passussinerit aamma killeqarfiit qaangerlugit eqqakkanik assartuinerit akiorniarneri pitsanngorsarniarlugit suleqatigiittariaqarpugut.

Plastikkimit sunniutit pitsaanngitsut millisinniarlugit, ilagalugu mikroplastikki, nunat avannarliit plastikki pillugu suleqatigiinneq ingerlaqqittariaqarpoq.

2.3 Illoqarfiit pijuartitsisut

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Nunani avannarlerni illoqarfinnik pijuartitsisumik ineriartortitsinermut misilittakkanit pissarsiat aamma suleqatigiinnerit pitsanngorsaaffigineqarneri.
- Nunani avannarlerni illoqarfiit isumaginninnermi, avatangiisinut tunngasuni aamma aningaasaqarnermi ineriartortinneqarnissaat, FN-p aamma EU-p illoqarfinnut ullormut oqaluuserisassaanut nutaanut atuuttuulersitsinissamut tuniseqataanissaq siu- nertaralugu sulissutigineqarneri.

Pijuartitsisumik illoqarfimmik ineriartortitsineq illoqarfimmik tamakkiisumik isigin- ninnermit aallaaveqarpoq. Tassunga ilaapput, ataqatigiinnermut aqqissuussinernik il- lulanillu sanatitsinernik/sanaartukkanik pilersaarusiornermut aqqiissutinik ilaare- ersunik suliat, taakku pijuartitsinerulernermik aamma inuunermi avatangiisinik pit- saasunik tunisipput. Pijuartitsisumik assartuilluni aqqiissutit aamma silap pissusianut naleqquttumik nikilertortarneq, illoqarfiup ineriartorneranut ilaapput pingaar- teqartut. Inuinnarnik angallassinernup biiliinik angallassinermut angallsinernut allanut nuussineq, soorlu pisinarnermut, sikkilinnut aamma kikkunnut tamanut angallassis- sutinut, kiisalu ikummatissamik kallerullu inneranik ataavartunut nuussineq, angalasut avatangiisinut silallu pissusianut sunniutaannik millisitsisinnaavoq, ilutigalugulu silaan- narmik pitsaaneruseqarnermi pilersitsilluni aamma annikinneruseqarnermi nipiliortoqalersitsil- luni. Suleqatigiinnerup eqqarsaatigisariaqarpari eqimattakkaat assigiinngitsut angallan- nerisa ilusaat. Illoqarfinni qorsooqqissoqarfiit, naatsiiviliarsuarnik amerlineqarneri aamma silami sumiiffiit eqqaaniinneq, aamma pinngortitami pissuseqatigiiaat akiuus- sinnaassusaat, silap pissusiata allanngoriartorneranut naleqqiullugu annertusisitsis- naapput aamma inuunerup pitsaassusaanut pitsannguisinnaallutik. Avatangiisinut pit- saasumik nipeqarfiusunut periarfissat eqqarsaatigineqassapput. Nunat avannarliit amerlasuunuk imminnut assingupput, isumaginninnermut aqqissuussinernit aamma il- loqarfinnut tunngasumik unammillernartut eqqarsaatigalugit. Illoqarfitsinni silap pissu- sianit avatangiisinillu unammillernartut aqqiiffiginarlugit, aqqiissutit sakkullu nu- taaliortut pitsaanerpaat nassarinissaat anguniarlugu, nunat imminnut ilinniarfigi- neqarsinnaapput. Nunat avannarliit illoqarfiit pijuartitsisut pillugit suleqatigiinnerat, silap pissusiata allanngoriartorneranit unammillernartunut iluarsinissanut, aamma Agenda 2030-p, FN-p illoqarfimmut tunngasumik ullormut eqqartugassaannut aamma EU-p illoqarfimmut tunngasumik ullormut eqqartugassaannut naleqqiullugu siua- riaatsinik pilersitsinissamut tuniseqataasinnaapput.

2.4 Nunani avannarlerni piujuartitsinissamut saqinnermik pilersitsineq

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Ataatsimoorussamik aamma nunat assigiinngitsut akornanni, atuisut avatangiisinut silallu pissusianut sunniutaannik uuttuutitut periusissanik tunisineq.
- Nunat avannarliit suleqatigiinnerannik ineriartortitsineq aamma piujuartitsinissamut saqinnermut sakkut iliuusissallu pillugit misilittagaqarfinnik avitseqatigiinneq.
- Piujuartitsinissamut saqinnermi aningaasaqarnermut aaqqiissutinik ineriartortitsineq pillugu ikorfartuineq aamma oqaloqatigiinnermi peqataaneq.

Nunat avannarliit takutippaat, aniatitsinermik killiliineq pisinnaasoq aammalu suli aningaasaqarnikkut siumut ineriartortitsisoqarsinnaasoq. Ilutigalugu, nioqqutissat eqqussat aqutigalugit atuneq annertusisimavoq, nunani allani avatangiisinut pitsaanngitsunik sunniuteqartoq. Nunat assigiinngitsut akornanni ikummatissanik nunap iluaneersunik atuilluni angallannerit amerlisimasut, avatangiisinut silallu pissusianut pitsaanngitsunik sunniuteqarput. Qanganissanik atugarissaarnermut iliutsinik atuinerup illuinnarsiortup qimakkiartornissaanut, aamma ataatsimut sunniutit uuttornissaannut periaatsinik nutaanik nassaarnissamut sulineq, OECD aamma EU suleqatigalugit ingerlaqqittariaqarpoq. Pingaaruteqarpoq EU-p avatangiisinut naqissusiinerup (PEF/OEF) ineriartortinneqarnissaanut suliaqarfimmi suliaanut tuniseqataanissaq.

Aningaasaliissutinik ingerlatitsineq avatangiisinut aamma silap pissusianut pitsaasunik aningaasaliissutinut ingerlatinneqassapput, piujuartitsinissamut saqinneq anguniarlugu, aamma nutaaliorluni aaqqiissutinut aningaasaliiffiginarlugu, taakku nalinginnaasunik aningaasaliinnermi isiginneriaaseq tunngavigalugu, aarlerinartutut isigineqarput. Tamanna, aningaasaqarnermut immikkoortuni nutaamik eqqarsarnermik aamma pisortaqarfinni nutaajusinnaasunik imaluunniit allaanerusinginnaasunik suliniuteqarnissamik pisariaqartitsivoq. Nunat avannarliit suleqatigiinnerat ineriartortinneqatigittariaqarpoq, ajornartorsiutit, aaqqiissutit aamma ikorfartuinnermi suliniutaasinnaasut suussusernissaat anguniarlugu. Allanit piujuartitsinermut misissuinerit, piujuartitsisumik pappialanut aningaasanik nalilinnut niuerfiit, piujuartitsisumik sipaarutit aamma nutaaliortumik pisiniarnerit sammisaqarfiusinnaapput suliniuteqarfissat. Nunani avannarlerni aningaasaliisarfiit NEFCO, NIB aamma NDF suli piujuartitsisumut saqinnermut pingaartumik sunniuteqarsinnaapput, tamanna immikkoortut pineqartut peqatigalugit nalunaarsorneqartariaqarpoq.

Nunat avannarliit aningaasaqarnermut atortunik aamma allanik niuernermit tunngavilinnik sakkunik atuinermik sivirusumik aamma iluatsilluartumik misilittagaqarput, kiisalu taakku pillugit suleqateqarnermut. Suleqatigiinneq suli pingaaruteqarpoq, piujuartitsisumik ineriartortitsinermut sakkut anguneqarnissaat

pillugit, ilagalugit allagartaliinerit, ilinniarneq, sunniuteqarluartumik pissusilersornernut sunniiniarnerit aamma attaveqaqatigiinnerit allat. Pisortani suliffeqarfinni soorlu aamma inuussutissarsiornerup iluani avatangiisinik eqqarsaatiginninneq, avatangiisinut silallu pissusianut pitsaanngitsumik sunniutit pinaveersaartinnissaat anguniarlugit ineriartortinneqassapput.

3. Silap pissusia aamma silaannaq

Anguniakkat

- Nunat avannarliit Parisimi isumaqatigiissutip angusaqarluarniartup atortussanngortinnissaanut tuniseqataasimapput, nunarsuup tamakkerluni kissatsikkiartorneranut anguniakkat 2 gradit ataallugit aamma ajornanngippat 1 1/2 gradit angusinnaaniarlugit.
- Nunat avannarliit suli siuttuupput, saqinneeq pineqartillugu, Parisimi isumaqatigiissutip anguniagaasa angunissaanut pisariaqartut, anguniakkat aamma suliniutit angusaqarluarniartut aqqutigalugit.
- Nunani avannarlerni suleqatigiinnerup silaannarmik illersuinissamut isumaqatigiissummik ingerlatsisuunissani ukkatarisimavaa, EU-mut/EØS-imut aamma nuna tamakkerlugu, sananeqaatinik silaannarmut mingutsitsisunik avatangiisinut aamma peqqissutsimut navianassusilinnik, UNECE-p sammisaqarfiini tamani millisitsinissaq siunertarlugu.
- Nunat avannarliit, silaannaap silallu pissusianik sammisaqarfimmi ilanngussilluni annertunerusumik sulineq aqqutigalugu, sunniivigeqatigiinnerit pitsaanerusumik atorpeqarnissaat anguniarlugu pimoorussisimapput.

Silap pissusiata allanngoriartornera silarsuarmiunut unammillernartut annerpaat ilaagaat. Nunarsuarmi silap pissusianut gassinik aniatitsineq tuavionerpaamik sakkortuumik millisinnegassaaq. Gassit silaannarmik kissatsikkiartortitsisartut sivisuumik silaannarsuatsinni annertusiartortarput, taamaannerata kinguneraa, nunarsuarmi aniatitsinermut ilanngaattissat ilanngaatigereerlugit norlumut appartinneqarnissaa, aamma piffissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu aniatitsinerup amigartoornissaanut naatsorsuutitik pilersitsinissaa, Parisimi isumaqatigiissummi kiassutsimut nillissutsimullu anguniakkat anguneqassappata. Ilutigalugu inuiaqatigiit silap pissusiata allanngoriartorneranut naleqqussarneqassapput, taamaalilluni mianernassuseq appartinneqarluni. Silap pissusianik peqqissutsimillu peqquteqartumik, sananeqaatinik silaannarmut mingutsitsisunik aniatitsineq appartinneqassaaq.

Silap pissusianut aamma silaannarmut sammisaqarfimmi suliniutit imminnut malikkajuttarput. Silaannarmik mingutsitsineq aamma silap pissusiata allanngoriartornera akuttunngitsumik ataatsimut peqquteqartarput aamma pitsannguutissaqartarput, nunap iluani ikummatissanik atuinermut attuumassuteqarajuttarlutik. Pingaaruteqarpoq taakku ataqatigiinnerinik suli nassuiaanissaq aamma ataatsimut suliniuteqarnissamut pilersaarusiornissaq.

Silaannarmik mingutsitsinerup aamma peqqissutsip iluani immikkut pisariaqarpoq eqqumaffigissallugu, sananeqaatit mikinerit, paaq aamma kvælstoffip silaannarmut ataqatigiinnerisa tassani millisinneri pingaaruteqarput. Nunat avannarliit ingerlatsinneris aamma assartuinnermut aaqqiissutinik nutaanik ineriartortitsinnermik siuariartortitsinnermut tuniseqataasariaqarput, kiisalu sunniuteqarluarnerusumik qamutitut ingerlatsinnermut annikinnerusumik aniatitsisunut saqinnermut.

Iliuusissat pitsaasut aamma aaqqiissutit unammillersinnaasut pisariaqartinneqarput, soorlu teknologinik nutaaliortunik aamma piujuartitsisunik nutaanik ineriartortitseqqinnissaq. Nunat avannarliit immikkut pitsaasunik atugaqarput, ataatsimoorussamik nukissiorluni niuernerimi, erngup nukinganit nukissiornerimi, taanna nukissiornerup annerpaartaarivaa, anorip nukinganit nukissiornerimi teknogiimi, seqernup nukigani, uumassusillit igitassartaanit nukinnit pilersinneqartunit aamma nunap kissarneranit nukissiornerimi, taakkulu pigiinnarneqartariaqarput aamma nukittorsarneqartariaqarput. Biilnut innaallagissamik ingerlasunut niuerfik sukkasuumik ineriartorpoq, aamma nunani avannarlerni suliffeqarfiit, teknologimik nutaamik ineriartortitsisut amerlassusaat ingerlaavartumik qaffakkiartorpoq. Isorartussutsit aamma issittumi silap pissusia unammillernartunik immikkuullarissunik pilersitsivoq. Uumassusillit igitassartaanit pilersinneqartunit nukissiornermik aamma atortussamik ineriartortitsinissamik, ilutigalugulu, uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerisa kulstoffimik sananeqaatit naqitsinnerisa millisinneqarnerannik atatitsinnarnissamik ataatsimut pisariaqartitsisoqarpoq. Nunami tuggaanit aniatitsinerit millisinniarlugit aamma nunami kulstoffimik uninngatitsinerup annertusinera pillugu, ilisimasat annertunerusut pisariaqartinneqarput. Nunani avannarlerni innuttaasut illoqarfinni najugaqartut amerliartorput, aamma piujuartitsisumik illoqarfimmik ineriartortitsineq pisariaqartinneqarpoq, silaannaap pitsaassusaa pitsaannerusoq aamma silap pissusianut unammillernartut aaqqiissuteqarfiginissaat anguniarlugit. Gassit silaannarmik kissatsitsiartortitsisartut millisinniarlugit, avatangiisini sanaartorsimasuni, atortunik nutaanik aamma isumalluutunik sunniuteqarluartumik atuinerit ineriartortinneqassapput. Tunisassiorfissuit amerlasuut nukissamik annertuumik pisariaqartitsisut, nutaanik pilersitsinnaassuseqarluartut aamma immikkut unammillernartoqartut nunani avannarli inissimapput. Silap pissusianut iluaqutinik pissarsisoqarsinnaavoq, asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningaasanik aqutsineq aqqutigalugu. Nunat assigiinngitsut akornanni nunat avannarliit siuttuusinnaapput suleqatigiilluarnernut pitsaasunut assersuutitut. Ilaatigut unammillersinnaanermut iluaqutinik tunisisinnaavoq aamma takutillugu, allannortitsineq sukkasinnaallunilu akikinnerusinnaasoq, siusinnerusumi naatsorsuutigineqartunut naleqqiullugu.

Nunat assigiinngitsut akornanni silap pissusia (ingammik UNFCCC) aamma sila (ingammik CLRTAP) aamma ataatsimoorussamik suliniuteqarneq, isumaqatigiinniuteqarnerni suliani siuariaataasunut tuniseqataasut pillugit isumaqatigiinniuteqarnermi, nunat avannarliit suleqatigiinnertik ingerlatiinnarusuppaat.

Nunat avannarliit silap pissusianik ilisimatusarnerit aamma piviusunik tunngavilinnik politikkit tapersersorpaat, ilisimatusarnerit pissarsiarineqarsinnaasunit pitsaanerpaanit tunngaveqartut. Taamaamat FN-p silap pissusianut ataatsimiitsitaliaannut (IPCC) tapersersuinerit ingerlatsiinnassavaat, aningaasaqarnikkut aamma ilisimatusarneq aqutugalugit. Nunat ataatsimoorlutik attaveqatigiinnermi suliniutit salliutittariaqarpaat, IPCC-p pingaarnertut inerniliineri siammarterniarlugit – Nunani avannarlerni aamma nunarsuup sinneranut. Nunat avannarliit aamma pimoorussillutik silap pissusiata allanngoriartornera, taassumalu qanoq killilerneqarsinnaanera, aamma qanoq inuiaqatigiit silap pissusianut qajannaatsut pitsaanerpaamik pilersinneqarsinnaaneri pillugit ilisimatusarnerit aalluttariaqarpaat.

3.1 Parisimi isumaqatigiissut¹ aamma nunarsuaq tamakkerlugu silap pissusia pillugu sulineq

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Parisimi isumaqatigiissutip angusaqarluarniartup naammassineqar-nissaa pillugu, aniatitsinermit killiliineq, silap pissusianut naleqqussarneq aamma aningaasaliineq pineqaraluarpalluunniit, suliaqarneq.
- Ataatsimut silap pissusianut suliniutit angusaqarluarniartut qaffa-sissusaata piffissap ingerlanerani qaffatsinneqarnissaat, Parisimi isumaqatigiissutip angusaqarluarnartup ataatsimut aqqissuussaa-nera ilutigalugu sulissutiginninneq.
- Parisimi isumaqatigiissummut akimut ersittumik killiliussamut (MRV) aamma nunarsuaq tamakkerlugu misissuinermit, 2023-mut maleruagassanut qajannaatsunut ineriartortitseqqinnermut aamma naammassinninnermut tuniseqataaneq.
- Nunani avannarlerni, EU-p iluani aamma nunarsuaq tamakker-lugu, silap pissusiata saqinnissaata pitsanngornissaa siunertarlugu, siuttuunermit aamma suleqatigiinnermit ingerlatsiinnarneq.

Parisimi isumaqatigiissutip nunarsuaq tamakkerlugu sulinissamut piumasaqaatinik pilersitsivoq, taakku allornermiit allornermut nunarsuaq tamakkerlugu silap pissusianut aniatitsinerit millisitsissapput. Nunat avannarliit malunnaatilimmik Parisimi isumaqatigiissutip akuerineqarnissaanut sulianut siuttuupput, aamma maannakkut Parisimi isumaqatigiissummut peqataasunut angusaqarluarniartumik atortuulersitsinissamut sulinermit pisariaqartitsivoq. Malittarisassat qajannaatsut aqqissuussap uppernartuunissaanut pisariaqarput, aamma nunat avannarliit sulissutiginiarpaat akimut ersittumut killiliussamut qajannaatsumik pilersitsinissaq, atuuttussanngortitsinissaq aamma ineriartortitsinissaq. Parisimi isumaqatigiissutip siusinnerusukkut atuutsilerneqarnerata, peqataasut siusinnerusukkut nuna tamakkerlugu pisussaaffiit annertunerusumik aniatitsinerup killilerneqarnissaa pillugu,

---

¹ Danmarki Parisimi isumaqatigiissummi naalagaaffiup ilaani, Kalaallit Nunaat pillugu nangaassuteqarsimavoq.

Parisimi isumaqatigissut naapertorlugu, sunniuteqarluartumik aamma ingerlalluortumik angusaqarluarusullutik, ataatsimut aqqissuunneranut ilaatillugu, suliap aallartinnissaanut ingerlatippai. Maannakkut NDC-ni angusaqarluarniartumik qaffasissutsit, kissassutsimut nillissutsimullu uuttuutitut aalajangiunneqarsimasunut naleqqiullugit appasippallaarput. Nunarsuaq tamakkerlugu misissuineq 2023 pingaartuuvoq, ilisimatusarnermit piumasaqaatit tunngavigalugit, nunarsuaq tamakkerlugu aniatitsinerit millisikkiartuaarnissaat ingerlatinniartulugu. Nunat avannarliit nunarsuarmi angusaqarluarniartumik qaffasissutsip qaffatsinnissaa sulissutigissavaat. Soorlu peqataasut allat assigalugit, EU-p NDC-utini iluarsaatissavai, IPCC-p 1,5 gradit pillugit immikkut nalunaarusiaani paasineqartut aamma Talanoami oqaloqatigiinnernit inernerit tunuliaqutaralugit, taakku siunertaraat, peqataasut piffissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu isumaqatigiisummi aniatitsinermik millisitsinissamut anguniakkanut naleqqiullugit ataatsimut suliassa nalilersuiffiginissaat.

Nunat assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq, Parisimi isumaqatigiisummik angusiniarnermut naleqqiullugu pingaaruteqarpoq. Parisimi isumaqatigiisut parapraffiaata 6-iani, nunat assigiinngitsut akornanni suleqatigeeriaatsit nutaat saqqummersinneqarput. Nunat avannarliit ileqqoqarput, nunat assigiinngitsut akornanni silap pissusianut suleqatigiinnerup ineriartornissaanut tuniseqataanermik, aamma suli ataatsimut misissuinerit misiliummillu sammisat aqutigalugit periaatsinut ilinniarnermut tuniseqataasariaqarput.

Nunat avannarliit Montrealip-allattaaviinut tunngatillugu nukingisaarissapput, siunertaralugu nunarsuaq tamakkerlugu hydroflourcarbonik (HFC) aniatitsinerup millisinneqarnissaa, kiisalu qaffasissumik angusaqarluarniarnermut tuniseqataallutik, allattaaviit annertussusaat pineqartillugit.

Issittoq nunarsuup sinnerata agguaqatigiissinneranut naleqqiullugu, marloriaammit sukkanerusumik kissatsikkiartorpoq, aamma tamanna inuiaqatigiinnut pinngortitalu ataqatigiinneranut annertuumik kinguneqassaaq. Issittumi siunnersuisooqatigiit qajannaassutsimik pitsanngorsaallutik ilungersuutigisaat aamma nunap ilaani avannarpasissuni silap pissusiata allanngoriartornerata kinguneranik isiginninnerat, nunanit avannarlernit ikorfartorneqassaaq, aamma nunat avannarliit, gassinik silaannarmik kissakkiartortitsisartunik aniatitsinerit millisinneqarnissaannut pimoorussillutik siuttoorusupput, ilagalugu, issittumut issittumilu sananeqaatit silap pissusianik sivikitsumik mingutsitsisartut (SLCP). Suliniutinik taakkunanga suliagarneq, silap pissusia aamma silaannaq minguitsoq pillugu suleqatigiinnut (CCAC) ingerlateqqinneqassapput.

Nunat assigiinngitsut akornanni imarsionermut aamma silaannakkut angallannernut tunngatillugu minguinnersumik ingerlatsinernut aamma ikummatissanik nutaanik ineriartortitsinermut ikaarsaarneq sukkasuumik ingerlavoq, kisianni suli sukkanerusariaqarpoq. Nunani avannarlerni nunat assigiinngitsut akornanni

imarsiornermi aamma silaannakkut angallannermi aaqqissuussaaqatigiiffinni IMO-mi aamma ICAO-mi suliaqarneq pingaaruteqarpoq, minnerunngitsumik taakku aniatitsinerit Parisimi isumaqatigiissummi ilaanngimmata, ilutigalugu nunat assigiinngitsut akornanni imarsiornermit aamma silaannakkut angallannernit aniatitsinerit malunnartumik annertusiartornissaat aarlerinaateqarput.

3.2 Aningaasaliinerit

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Aningaasaliinerit ingerlaarnerisa allanngortinnissaat, taamaalilluni silap pissusianut qajannaatsumik ineriartormik annikitsumik aniatitsiviusumik tuniseqataanermik sulinissaq.
- Nunat avannarliit silap pissusianut aningaasaliinerannit taparser-sorneqartumik, suli-niutunut siuariarluartumik naammassinninner-mut tunisineq.

Nunat ineriartorsimasut ataatsimoorlutik ukioq 2020 tikillugu 100 mia. USD-inik ingerlaartitsinissaq anguniarpaat, aamma tamanna suniliut 2025-mut sivitsorneqassaaq. 2025-imi peqataasut ataatsimiinneranni anguniakkamut, anguniakkanik kisinneqarsinnaasunik nutaanik aalajangiisoqassaaq, 100 mia. USD angusassatut aallarniutigalugit. Pisortat aamma peqataasut namminersortut akornanni suleqatigiinnerit pisariaqarput, siunertaralugu silap pissusianut namminersortunit aningaasaliinernik ingerlaartitsinissaq aamma piujuartitsisumik nunallu iluanit ikummatissartaqanngitsumik aaqqiissutini ingerlaartisineq. Nunat avannarliit tassaapput, nunat assigiinngitsut akornannut, peqatigiinnut marlukkaanut aamma peqatigiinnut amerlasuukkaanut naleqqiullugit, avatangiisinut aamma silap pissusianut aningaasaateqarfinnut pingaarutilimmik tuniseqataasut, kiisalu aaqqiissutini nutaaliortunik saqqummersitsinikkut suli tuniseqataasussat.

3.3 Aniatitsinernik millisitsinissamut killiliussat aamma sakkut

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Nunat avannarliit iluanni politikikkut tunngavinnit aamma silap pissusianut politikikkut killiliussanit misilittakkat, kiisalu misilittakkat pitsaasut nunanut allanut siammarnissaasa neqeroorutiginnissaat.
- EU-p aniatitsinermut niuernerata ineriartortinneqarnerata aamma sunniuteqarluarnerata pitsangortinnissaa, ilutigalugulu aniatitsinermik niuerfiunngitsut aniatitsinerat millisinniarlugu piumasaqaatinik pitsanngorsaanernik sulinissat.
- Nunani avannarlerni sakkut katitigaanerat qanoq sunniuteqarluarnerusinnaanersut, aamma gassinik silaannarmut kissakkiartortitsisartunik aniatitsinerit navianassusaannik aamma unammillernernik allamut sangutitsinernik millisitsinnaanersut suussuserniarlugit sulinissat.

Nunani avannarlerni aamma nunarsuaq tamakkerlugu gassinik silaannarmik kissakkiartortitsisartunik inuiaqatigiinnut annikitsumik aniatitsisartunut ikaarsaartitsiniarluni, nunat avannarliit politikikkut tunngaviit pillugit suleqatigiissapput. Ineriartortitsinermut aqqutit, assersuutit pitsaasut aamma allannguutaasinnaasut misissuiffiqineqartariaqarput, annikitsumik aniatitsinerit anguniarlugit aamma gassit silaannarmik kissakkiartortitsisartut aniatinnerannut tigooqqaanerit qaffatsinniarlugit, Parisimi isumaqatigiissutip piffissaq ungasinnerusoq isigalugu anguniagai naapertorlugit.

Nunat avannarliit arlallit maannakkut silap pissusianut piffissaq ungasinnerusoq isigalugu anguniakkanik politikikkut killiliussaqqarput. Nunat tamarmik silap pissusianut inatsiseqqarput, aamma ingerlaavartumik atortuulersitsinerit pisarput. Misilittakkanik avitseqatigiinnerit nunani avannarlerni killiffinnit aallartissapput, ilinniarfigeqatigiinnissaq anguniarlugu.

Aniatitsinermik millisitsinerit annertuut pisariaqarput, nunani avannarlerni aamma nunarsuaq tamakkerlugu, ukiut untritillit qeqqata tungaanut aamma kingornanut. Sunniuteqarluartunik ilusilersuinerit aamma silap pissusianut politikkini sakkunik katiterineq pillugu suli suleqatigiittoqartariaqarpoq. Aniatitsinermut akimik aalajangiineq pingaaruteqarpoq. Tamanna pissutigalugu aniatitsinermut pinnaatitaanermut EU-p/EØS-ip iluani aqqissuussinerit suli ineriartortinneqartariaqarput, siunertarlugu akinik ilimasaarutit ersarissarneqarnissaat aamma aqqissuussinermi killiffiit pitsanngorsarneqarnissaat. Allaat sammisaqarfanni allani, s.i. assartuineri sammisaqarfanni, EU-p pilersaarutaani pisariaqartinneqarput angusaqarluarniartumik suliniutit, siunertarlugu allanngornerit siumut ingerlannissaat aamma qulakkearniarlugu, silap pissusianut uuttuutit eqquutsinneqarnissaat.

Aniatitsinermi millisitsinerit sunniuteqarluartumik aningaasartuutaasut anguniarlugit, malittarisassat aamma sakkussat ilusilersorneqassapput ima, nunat akornanni pitsaanngitsumik aamma gassimik silaannarmik kissakkiartortitsisartunik aniasoornermik pisoqarfiunnginnissaa qulakkeerniarlugu. Taamaammat nunat avannarliit nunani avannarlerni isumalluutit katitigaanerit piffissap iluani misissortariaqarpaat. Sakkut sunniuteqarluartumik aningaasartuutitut assersuutit ingerlaavartumik erseqqissarneqartariaqarput aamma nunat avannarliit avataannut siammartinneqartariaqarput, nunat allat silap pissusianut suliniutaannut isummersuineq aamma ikorfartuineq siunertarlugu.

3.4 Silap pissusianut naleqqussarneq

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Silap pissusianut naleqqussarnermi misilittakkanik pissarsiat pillugit suleqatigiinneq aamma silap pissusianut naleqqussarnermut suliniutinik ineriartortitsineq.

Silap pissusiata allanngoriartornera kissassutsimut aamma nillissutsimut allanngornermik ilaqarpoq, taamaannerata immap tinittarneranut ulittarneranullu, sikuq aannaranut, immap iltimik imaqassusaanut, sialuup nakkaaneranut aamma silap sakkortuumik navianassuseqarnerata annertusineranut sunniuteqarpoq. Tamanna sumiiffinni inuiaqatigiinnut pinngortitamilu ataqatigiinnut amerlasuunut aamma sunniuteqarpoq. Nit-taallat/sialuillu nakkaanerunerisa, qarsutsisoqarsinnaaneranut navianartut annertusi-sittarpai aamma nunap allanngujaassusaata ajortinneranik pissuteqartumik nunap nakkaaneramik, sisoornermik aamma neriuinermik kinguneqarsinnaapput. Silap pissusiata allanngorneranik sunniutit allat tassaapput; isugutaap allanngornera, aputit anner-tussusaat, kiannersuaq, panernersuaq, ikualattoornissamut navianassusaata annertu-sinera, erngup pitsaassusiata ajortinnera aamma artit assigiinngitsut uumasoaqatigiit amerlassutsit, kiisalu uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerisa aarlerinas-susaat. Issittumi allanngornerit unammillernartunik immikkut ittunik ilaqarput.

Nunat avannarliit unammillernartut amerlasuut assigiimmik atorpaat, silap pissusiata allanngoriartornerata kingunerisai, aamma inuiaqatigiit akiuussinnaasut piujuartitsisu-millu ineriartortitsineqartut pillugit nunat suleqatigiissinnaapput, aamma silap pissusi-ata allanngorneranut naleqqiullugu, nunamik immamillu suliaqarnermi. Illoqarfiit silap pissusianut naleqqussarneqarnissannut annertusiartortumik, aamma avatangiisi-nut eqqaaniittunut qanoq sunniuteqarnermik misissuinissamut pisariaqartitsisoqarpoq. Taamaammat nunat avannarliit akornanni suleqatigiinneq annertusineqarsimasoq suli annertusineqartariaqarpoq, siunertarlugu ilisimasanik, misilittakkanillu avitseqatigiin-nissaa, aamma silap pissusianut naleqqussarnermi suliniutinik ineriartortitsinermit tu-niseqataanissaa, aammalu silap pissusiata allanngoriartorneranut aqqiissutinik, gas-sinillu silaannarmik kissakkiartortitsisartunik aniatitsinerup millisinneqarnissaa qanoq ilanngunneqarsinnaanersoq paasiniarlugu.

3.5 Silaannarmik mingutsitsineq

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Ungasissumit killeqarfinnik qaangiisumik silaannarmik mingutsitsineq pillugu isumaqatigiisummut (CLRTAP) naleqqiullugu nukingisaarineq, siunertaralugu nunani avannarlerni, Europami aamma issittumi silaannarmik mingutsitsinerup millisinneqarnissaanut tuniseqataanissaq, kiisalu qaffasissumik angusaqarluarniarnermik tuniseqataanissaq, allattaavinnut ilanngunneqarnissamut aamma siunissami iluarsaassinissamut eqqarsaatigalugu.
- EU-p/EØS-ip iluani pimoorsilluni sulineq, siunertaralugu suli avatangiisinut aamma silaannarmut mingutsitsisunik sananeqaatinik navianartunik aniatitsinerup millisinneqarnissaa.
- EU-p malittarisassaani qaffasinnerpaamik killigititaasa iluani, nuna tamakkerlugu silaannarmik illersuinerup pilersaarutit pilersitsilluni sulinerup suleqatigiinneq aamma misilittakkanik neqeroorneq.
- Silaannarmik mingutsitsinerup sunniutaanik ilisimasat annertusineri pillugit, aamma silaannaap silallu pissusaata akornanni ataqatigiinnerit, kiisalu sulinerup iliuusissanik ilaatitsinerunissamik suliaqarneq.

Europami aamma Amerika avannarlerni ukiut 30-t kingulliit ingerlaneranni silaannarmik mingutsitsineq annertuumik millisinneqarsimavoq. Mingutsitsineq unikaallatsinneqarsimavoq, pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit pinngortinneqaaqqisimapput, aamma aalisakkat tatsinut uteqqittalersimapput, taakku nungungajaviniuusimapput. Naak taamaakkaluartoq, naallu nunani avannarlerni silaannaap pitsaassusaa, nunanut allanut naleqqiullugu pitsaanerugaluartoq, inuit peqqissusaannut aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinni silaannarmik mingutsitsineq eqquisinnaasoq, suli malunnaatilimmik ajoqusiinerup peqqutaavoq. Avataanit kvælstoffinik nungutsitsiartorneq, pilersinneqartut peqatigalugit qaffakkiartunngilaq, inuit iliuusaannik peqquteqartumik. Taamaammat kvælstoffinut attaveqaatit pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinni katersorneqarput, tamanna silap pissusianut, seernarsitsinerup, tangeqarnerulernerup aamma uumassusillit amerlasuunik assigiingissitaarnerisa millisinneqarneranik sunniuteqarpoq. Taakku pissutsit annertunerusumik eqqumaffigineqarnissaat pisariaqarpoq.

Silaannarmik mingutsitsineq peqqissutsimut ajornartorsiutinik ilungersuanartunik, soorlu uummammi taqqanilu anniaatinik, anersaartorfiit aqquaatigut nappaatinik aamma kræftimik nappaatinut pissutaavoq. Meeqqat silaannarmik mingutsitsinerup annertunerusumik malussarisuseqarput, aamma inoorlaanut sunniutit immikkuullarsisumik sakkortussuseqarput. Anersaartorfinni peqqissutsip saniatigut, aamma meeqqat eqqarsariartaasaata ineriartorerannut sunniuteqarsinnaavoq. Aallaaviit, sumiiffinni silaannaap pitsaassusaata ajorsineranut tuniseqataasut, annerusumik aqqusinerni angallannernit aamma kissarsuutinit minnerusunit pinngorput. Illoqarfinni ajornartorsiutit annertunerpaapput. Silaannaap pitsaassusia aamma nipiliornerit, illoqarfimmik

pijuartitsisumik ineriartortitsinnermut ilaapput pingaarutillit. Nunat avannarliit suleqatigiinnerat ingerlaannartariaqarpoq, ilaatigut pitsaasumik periaatsinit misilittakkanik avitseqatigiinnermut tunngatillugu, ilaatigut ilinniaqatigiiffinnermit, nutaanik sakkunik misissuinerit aamma EU-p malittarisassaanut angusaqarluarnissaq annertusiniarlugu.

Nunat avannarliit Europamit aamma nunavissuarnit allanit silaannarmik mingutsitsinnermit sunnerneqartarput. Ilutigalugu silaannarmik mingutsitsinnerup nunat avannarlernut ingerlatinneqartup ilaa avammut ingerlatinneqartarpoq. Naak nunat assigiinnigitsut akornanni silaannarmik illersuilluni sulinerup iluani annertuumik siuariartoqarsimagaluartoq, suli pisariaqartinneqarpoq silaannarmut mingutsitsilluni aniatitsinerit millisinniarlugit suliniutit annertusisinnissaat, ilaatigut aniatitsinnermut EU-p malittarisassaani qaffasinnerpaamik killigititaasa aalajangersagai nutaat anguniarlugit. TAC-mik aalajangersakkat atortuulersinneqarneratigut, nuna tamakkerlugu silaannarmik illersuinissamut pilersaarutunik nunat pilersitsissapput, taakku takutissavaat suliat nutaat qanoq anguneqassanersut. Tassani nunat avannarliit imminnut isummersoqatigiiffiusinnaapput, suliniutinut passussinissamut sulissutinut aamma sakkunut tunngatillugu. Nunat avannarliit silaannarmik illersuinissamut isumaqatigiissut pillugu sulianut suli pimoorussiniarput aamma ilisimasanut tunngavinnik tuniseqataallutik. Peqqissutsimut sunniutinut ilisimasanik annertunerusunik pisariaqartitsisoqarpoq, soorlu kvælstoffinik nungutsitsiartornerit, ammoniakkip aamma uumassuseqartunit sananeqaatit aalannguutiasunit soorlu VOC-t sunniutaannik.

Nunani avannarlerni aamma Issittumi maannakkut siunissamilu angallassinernit, gassinik, sananeqaatinik mikinernik (ilagalugu paaq), NO_x aamma silaannarmik mingutsitsinernik allanik aniatitsinernik millisitsisinnaasut pillugit, Nunat avannarliit aaqqiissutit aamma sakkut pillugit suleqatigiittariaqarput. IMO aqutugalugu nunat assigiinnigitsut akornanni aaqqiissutit pingaaruteqarput. Aqutsinnermut, sunniutinut aamma aningaasartuutinut misissuinerit pisariaqartinneqarputtaaq, minnerunngitsumik nunat assigiinnigitsut akornanni isumaqatigiissutinut aamma EU-mi sananeqaatinik mikinernik nitrogenoxidillu aallaaviinit pingaaruteqartunit aniatitsinernik millisitsinissamut, kiisalu sananeqaatinik mikinernik (annikitsunik aamma annikitsuaqqanik) aniatitsinernik, kimittusitsinernik, avatangiisinik ajoqusiinernik aamma peqqussutsimut sunniutinik misissuinerit.

4. Akoorutissat – avatangiisit aamma peqqissuseq

Anguniakkat

- Nunat avannarliit suleqatigiinnerat, inunnut aamma avatangiisinut, akoorutissanit sananeqaatinit aamma tunisassiornermi akoorutissanit navianartunik millisitsinermut peqataasimapput.
- Nunat avannarliit sulinerat tuniseqataasimavoq, suliffeqarfiit akoorutissanik tunisassiorlut aamma atuisut, paarlaatissanik ukkataqassasut, taamaalillutik akoorutissat immikkut navianartut sapinngisaq naapertorlugu atorunnaarsinniarlugit.
- Nunat avannarliit sulinerat, sananeqaatit navianartut pillugit ilisimasat annertusinerinik aamma periaatsinik ineriartortitsinerinik tuniseqataasimavoq, siunertaralugu sananeqaatit navianartut eqimattakkaat navianassusaata nalilersuiffiqeqarnissaat aamma aqunneqarnissaat.
- Nunat avannarliit sulinerat, EU-mi aamma nunarsuaq tamakkerlugu akoorutissanik suliaqarnermi, angusaqarluarniarnermi killigititanik qaffatsitsinerinik tuniseqataasimavoq.
- Nunat avannarliit suleqatigiinnerat, atuisunut sananeqaatit navianartut pillugit ilisimasanik siammarsaanermut tuniseqataasimavoq.

Nioqqutissani sananeqaatit navianartut ajornartorsiutaapput annertusiarortut. Ulluinnarni nioqqutissat, soorlu atuisunut eletronikkut, atisat aamma pinngussat, sukkasuumik tunisaanerat, sananeqaatinit navianartunit sunnerneqarnitsinnut annertusisitsipput. Ilisimatusarluni misissuinerit arlallit, sananeqaatit hormoninik allanngortitsisartutut aamma kræftinik pilersitsisinnaasutut isigineqartut, inuup aavani, quuani aamma immuani nassaarineqarsinnaasut uppersisimavaat. Navianartut millisinnissaat siunertaralugu aamma inuit pinngortitarlu illersorniarlugit, sananeqaatit navianartut siaruartinnissaat millisinneqassaaq.

Nunat avannarliit sivisuumik siuttuusimapput, akoorutissanut attuumassutillit pineqartillugit. Nakkutillinerit aamma pimoorussilluni pinaveersaartitsilluni sulinerit, ilisarnaatit atorlugit, akoorutissani navianassutsinik suussuinerit aamma sananeqaatinik navianartunik taarsiinerit, allannguinerinik pilersitsisimapput. Nunat avannarliit akoorutissani suliaqartut pineqartillugit suleqatigiinnerat immikkullarissumik siuaruaataasimavoq, sunniutit, ineriartorneq aamma EU-mi/EØS-imi malittarisassat naammassineqarnissaannut tunngatillugu, ilaatigut

REACH, aamma nunat assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnissat siumut ingerlanneqarneri aqqutigalugit. Ulluinnarni toqunartoqanngitsumik inuuneqarnerup anguneqarnissaa suli ukkatarisassaavoq. Immikkut ittumik ukkatarineqassapput meeqqat, naartuat aamma inuup kinguaassiorsinnaanera illersorneqarnissaat.

Mianersornissamik tunngavik, akoorutissanit navianartut pinaveersaartinniarlugit sulinermi tunngaviussapput. EU-p iluani alloriarneq pingaarutilik ilaqarpoq, immikkut sananeqaatinik navianartunik tunisassiani aamma nioqqutissani atuiunnaarnissamik, assersuutigalugu suliffeqarfiit namminneq taasineri aqqutigalugit. Sananeqaatit taamaattut pillugit paasissutissat, tunisassiani aamma nioqqutissiani pisiniarfigineqartartuni pissarsiarineqarsinnaanissaat pillugu, ilisimasat annertusiniarlugit sulineq ingerlateqqinneqassaaq. Sananeqaatinik navianassusilinnik atuinermik millisitsinissaq aamma killiliinissaq anguniarneqarpoq. Sananeqaatit atorneqarnerisa aamma taakku inunni avatangiisinilu nassaarineqarsinnaanerisa malinneqarnissaat ujarneqarnissaallu aamma pingaaruteqarpoq. Nunat avannarliit iluanni aamma EU-mi sulinermit naleqqiullugu misilittagaqarnermit pissarsiat, sulinerit taakku ukkatarisavaat. Aningaasartuutit pillugit nalunaarsukkanik katersilluni sulinerit, aqqiinernik aalajangiisoqanngippat (iliuseqannginnermit aningaasartuutit), ingerlaannassapput aamma pitsanngortinneqassapput.

Asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningaasanik aqutsineq pilersinniarlugu, toqunartoqanngitsumik kaaviiartitsineq pisariaqarpoq. Taamaammat sananeqaatit navianartut ingerlatitseqqinneqarnissaat pinaveersaartinniarlugu, nunat avannarliit suleqatigiinnerat pitsanngorsarniarlugu sulineq ingerlaannassaaq.

Atortussanut nanotut annertussusilinnut aamma sananeqaatinut hormoninut peersitsinnaasunut attuumassuteqartunut navianartuq taanna, suli suliarineqassaaq, ilagalugu ilisimasaniq piunasaqaatit ineriartortinneri aamma peqqissutsimut pingortitamullu sunniutinut misileraanissanut periaatsit atorneqarsinnaasut aqqutigalugit, kiisalu EU-mi eqqartuussivik aamma nunat assigiinngitsut akornanni OECD aqqutigalugu piunasaqaatit attuumassutillit. Nioqqutissanik e-mik niuverneq annertusisoq, nakkutilliinermik ingerlatsinermut naleqqiullugu, immikkut ukkatassatut pingaaruteqarpoq.

Nunani avannarlerni sulinermi, akoorutissanut suliat eqqumaffigineqartariaqarput, inatsisinit allanit malittarisassiunneqartut, soorlu nerisassani aamma imigassani akorineqartut. Tamanna aamma atuuppoq peqqissutsinut avatangiisinullu navianartunut allanut, soorlu avatangiisini nakorsaatinini, tassani nunat avannarliit bakteriat nakorsaatinut akiuussinnaanerit pillugu suleqatigiinnerat ingerlareerpoq. Akoorutissat aamma nakorsaatinut uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerannut sunniutaasa eqqumaffigineqarnissaat pisariaqarsinnaavoq. Nunat avannarliit taamatut pimoorussillutik sananeqaatinut navianassusilinnik pitsaanerumik salinissaq aamma peersinissaq pillugit teknikkikkut ineriartortitsissapput.

4.1 Sananeqaatit piginnaasaat aamma navianassusaat

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Sananeqaatit, taakku piginnaasaat aamma navianassusaat pillugit ilisimasat pitsanngorsarnissaat.
- Piginnaasaat taakku, suliffeqarfiit sananeqaatinik navianassusilinnik atuinerat, annertunerusumik navianannginnerusumik taarsiinissaannut atorneqarnissaat.
- EU-p akoorutissanut malittarisassaanni sananeqaatit navianassusaannut naleqqiullugu, navianartunik kinguneqartut, eqimattakkaat suliaasa pitsanngorsarneqarnissaannik suliaqarneq.
- Akoorutissanik navianartunik atuinermit, navianartut killilerneqarnissaat aamma millisinneqarnissaat.
- Atortussani, nioqutissani aamma eqqakkani akoorutissat pillugit paasisutissat pissarsiarineqarsinnaanissaat aamma atorneqarsinnaanissaat, avatangiisinut aamma peqqisutissimut ajoqusiinerat pinaveersaartinniarlugu.
- Nioqutissani aamma nioqutissiani, atoqqinneqarsinnaasunik katersani aamma internetikkut niuernermit akoorutissanik nakkutilliineq pillugu suleqatigiinneq.

Sananeqaatit avatangiisini aamma inunni ulluinnarni nassaarineqarsinnaasut misissuiffiginissaat pingaaruteqarpoq, nioqutissiani aamma nioqutissani atorneqartartuni sananeqaatinik nutaanik ingerlaavartunik ilisarititsisoqartarmat, taakkulu navianassusaat suli annerusumik ilisimaneqanngimmat. Akoorutissanit akornutaasinnaasut nutaat siusissukkut paasineqarnissaat aamma avatangiisinut siaruartinnissaasa pinaveersaartinnissaat pingaaruteqarluinnarpoq.

Sananeqaatit aamma piginnaasaannik navianassusaannillu ilisimasat sukkanerusumik aamma ullutsinnit sunniuteqarluarnerusumik takkuttassapput. Tamanna ilaatigut pisinnaavoq ineriartornikkut, misileeriaatsinik aamma misileriaataanngitsunik nutaanik atortuulersitsinernik atuinikkut aamma isumannaallisaanikkut, aammalu sulittuinerit sakkullu nutaat aqutugalugit.

Nalinginnaasumik sananeqaatit ataasiakkaalugit passunneqartarput. Qaqutikkut eqqarsaatigineqartarput sananeqaatit assinginit imaluunniit sananeqaatinit assingusunit tamakkiisumik sunniutit, pinngorfinnit assigiinngitsunit imaluunniit sunniutinut aqutunit sunniutit – sunniutinik annertusiartortunik taaneqartartut. Akoorutissat immikkoortut, sannaat, sunniisinaanerat, piginnaasaat imaluunniit atuuffiusinnaanerit tunngavigalugit passussineq, akoorutissanik suliaqarnermut annertuumik pitsannguinernik kinguneqarsinnaavoq.

Annertusiartortunit sunniutit aamma sunniutit katitikkat eqqarsaatiginissaannut periarfissat, akoorutissanik sananeqaatinik eqimattakkaanik nalilersuinermit periaatsinik ineriartortitsineq ilaassaaq. Nunat avannarliit aalajangiinissamut suli ikiuissapput, siusinaartumik sulinissamut periarfissaqaraangamik, taamaalillutik sammisat arlariit EU-mi oqaluuserineqarsinnaaqqullugit.

Akoortissanik sulinermi pinaveersaartitsinermit tunngavik pingaarutilik tassaavoq, sammisat navianartut navianannginnernik taarserneqarnissaat. Taarsiinermik suliat, saniatigut nutaaliortitsinernut ingerlatsitsisuupput, aamma piffissami ungasinnerusumi suliffeqarfiit niuernerannut avammullu nioqquteqarnissaannut periarfissanik pilersitsissapput. Nunat avannarliit sulinerat, namminersorlutik inuussutissarsiortut taarsiinerannut siuariartortitsinermik tuniseqataasinnaavoq. Nunat avannarliit suleqatigiinnerat tuniseqataasariarput, sananeqaatit immikkut navianartut sapinngisaq naapertorlugu atorunnaarsinnissaannut. Immikkut pingaaruteqarput sananeqaatit akiuussinnaassusillit, immikkut flourinik sananeqaatillit, bisfenolit aamma sananeqaatit hormoninik iperaasinnaasut kiisalu sananeqaatit sianutinut toqunartortallit. Sananeqaatit navianartut, uumassusilinni annertusiartortinneqartut aamma sananeqaatit toqunartortallit (PBT-t), sananeqaatit sapigaqarnermik pilersitsisartut, kræfteqalernartut, kinguaassakkut allanngornerit, kinguaassiornermut ajoqutaasut (CMR) aamma sananeqaatit qaratsap ineriartornerata nalaani aserorterisartut, sapinngisaq tamaat atorunnaarsikkiartorneqassapput.

Avatangiisinik nakkutiginninneq, aniatitsineq pillugu paasissutissanik katersineq aamma akooortissanik nioqqutissanillu nakkutiginninnermut isiginneriaatsit pingaaruteqarput, taakkunani aamma nunat avannarliit suleqatigiinnerat ingerlanneqassaaq, pitsaasumik ingerlatsinernik aamma killissanik qaangiinnerit sunniutinik erseqqissaaneq anguniarlugu. Nunat avannarliit akornanni paasissutissat, akooortissat pillugit qarasaasiakkut paasissutissanik katersivinni, navianartunik aqutsilluni sulinermi, EU-p akooortissanut aamma naasunik illersuinissamut inatsisaannik atortuulersitsinissami tunngavittut atorneqassaat siunertaralugit, peqqissutsimut pinngortitamullu kingunerisa pinaveersaartinnissaat, kiisalu nunat assigiinngitsut akornanni isumaqatigiissutit suliarineqarneranni.

Atortorissaarutini, nioqqutissani aamma eqqakkani akooortissanik immikkut navianartunik atuineq pillugu paasissutissat, suliffeqarfinit akooortissanik nioqqutissiortunit ussassaarisartunillu, taakkulu pisisartuinit, tigussaasariaqarput aamma atorneqartariaqarput, avatangiisinut inuillu peqqinnerannut akornusiinnaanerannik pinngitsoortitsinissaq siunertaralugu. Paasissutissanik aqqissuussinerit pitsaanerusumik ineriartortinneqartariaqarput aamma pisiortorfinnik attaveqateqarneq, annerusariaqarpoq sunniuteqarluarnerullunilu. Sananeqaatinik navianartunik eqqussuineq annertusiartortoq, nunarsuaq tamakkerlugu ajornartorsiutaasup aqqiiffiginernissaa sulissutigineqarnissaa pisariaqarpoq.

Atuisunut toqqaannartumik paasissutissiineq pisariaqarpoq, s. i. ilisarnaatit aamma tusagassiorfiit nutaat aqqutigalugit. Meeqqanut aamma naartusunut sunniutinut paasissutissat immikkut pingaaruteqarput. Tassani nunat avannarliit suleqatigiinnissaannut periarfissat misissorneqassapput.

4.2 Nunarsuaq tamakkerlugu akootissanik sulineq

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Nunarsuaq tamakkerlugu, akootissat aamma eqqakkat pillugit anguniakkat nutaat iliuusissallu pitsanngorsarniarlugit, sananeqaatit immikkut navianassusillit nunat assigiinngitsut akornanni siaruarnarat killilerniarlugit suliniuteqarneq.
- Sananeqaatit navianartut pillugit paasisutissanik pitsaanerusemik ingerlatitsinermut suliniuteqarneq.
- Nunani avannarlerni aamma Issittumi akootissanik peqarneranik aamma sunniutaannik immikkut maluginniarneq.

Piffissap ingerlanerani, nunat assigiinngitsut akornanni akootissanik sulinermi, SAICM-imi 2020-mi piffissamut killigititaq qaangerlugu, anguniakkat aamma iliuusissat nutaat aqputigalugit pingaarutilinnik aalajangiisoqassaaq.

Nunat avannarliit, nunat assigiinngitsut akornanni sananeqaatit navianassusillit killilernissaannut suliniutit pitsanngorsarniarlugit sulissapput, Minamatami isumaqatigiissutip, Stockholmimi isumaqatigiissutip aamma Montrealimi allattuiviup killingisa iluanni (ilagalugu Kigalit-ilassutip atortuulersinnera) aamma sananeqaatit navianassusillit allat, nunat allat akornannut siaruarsinnaasut, nunarsuaq tamakkerlugu isumaqatigiissutaanni ilaanissaa suliniutigalugu. Nunat avannarliit taamaalillutik sananeqaatit navianartut taarseqarnissaannut tunngatillugu nukingisaarissapput.

Nunarsuarmi akootissanik tunisassiornerup annertunerpaartaa, EU-p/EØS-illu avataani ingerlanneqarmat, sananeqaatit piginnaasaannik aamma taakku siaruartineqarsinnaanerannut paasisutissat ingerlateqqinnissaannut akisussaaffik, nunarsuaq tamakkerlugu annertusineqassaaq. Nunat avannarliit OECD-p misileraanermut periaasi-inut sulianut suli peqataassapput, aamma nunarsuaq tamakkerlugu GHS-ip immikkoortiterinermut piunasaqaataannik (nunarsuaq tamakkerlugu aaqqiagiilluurtumik piginnaasutsinut aamma ilisarnaatinut aaqqissuussat) atuinermik siuariartortitsissapput.

Nerisareqatigiiaat, angallannerit takisuut aamma eqqakkat siaruarnarat aqputigalugit, sananeqaatit navianartut nunani avannarlerni sumiiffinni siaruarsimapput, ingammik issittumi pinngortitami pissuseqatigiinni. Tamanna nunat avannarliit suli eqqumaffigisari-aqarpaat, pingaartumik Issittumi siunnersuisooqatigiit suleqatigiissitaanni AMAP-imi aamma ACAP-imi sulinertup iluani.

Nunat assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq aamma assigiinngitsunik iliuuseqarluni, marlukkaarluni amerlasuukkaanilu suleqatigiinnermut aamma tunngavoq, nunat allat akootissanik pilersitsillutik aamma ineriartortitsillutik sulinertup ikorfartussallugu. Tasani, nunat avannarliit siuttuupput, aamma nunat soqutiginnittut misilittakkanit pissarsianik oqaloqatiginnernillu suli neqeroofigineri ingerlatiinnassavaat.

5. Uumassusillit amerlasuunik assigi-inngissitaarnerat

Anguniakkat

- Nunat avannarliit suleqatigiinnerat uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerannut annaasaqarnermik unikaallatsitsinermik tuniseqataasimavoq, massa piujuartitsinermik atuinermik siuariartortitsisimalluni aamma pinngortitamit piorsarsimassutsimilu avatangiisini annikitsukkuutaartunik millisitsisimalluni.
- Nunat avannarliit suleqatigiinnerat silap pissusiata allanngoriartornernut sunniutinik ilisimasat annertusinerinut, aamma uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaartunut silap pissusianut suliniutaannik assigiinngitsunik tuniseqataasimavoq.
- Nunat avannarliit suleqatigiinnerat, Aichi-mi anguniakkat angunissaannut aamma angusaqarluarniartumik ineriartortinnissaannut, ukiup 2020-p kingorna nunarsuaq tamakkerlugu killiliussat aamma Agenda 2030-p nunarsuaq tamakkerlugu piujuartitsinermut anguniagaasa ilaatinneqarnissaannut suliniutinut sunneeqataasimavoq.
- Nunat avannarliit suleqatigiinnerat, pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit tunisisinnaanerata pillugit ilisimasanik annertunerusunik, aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit aaqqissuussaanerata pingaarutilinnik pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit tunisisinnaanerannut tuniseqataasimavoq.
- Nunat avannarliit suleqatigiinnerat, pinngortitami aamma piorsarsimanermit avatangiisini soorlu asiarnernut aamma naleqassutsimut annertusisitsinermut tunngavittut ineriartorteqqinneqarsimapput.

Uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat, inuit uumasinnaanerannut aamma ilorrisimaarsinnaanerannut pisariaqarput. Uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerisa piujuartitsisumik naatitsineq aamma isumalluutinik annertusiartortunik atuneq periarfissaqartileraat, asiarnerni atugassaritinneqartunik aamma silap pissusiata allanngoriartornerata sakkukillineranut ikiuutaasunik pilersitsipput. Pinngortitaq inunnik, pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnik s. i. ilusilinnik, naasut pujoralaanik, kulstoffimik toqqortanik aamma erngup silaannaallu salinneranik sullissipput. Inuit nunani avannarlerni pinngortitamut annertuumut periarfissaqarput aamma pinngortitap nalinginik aqutsisinnaapput, ilagalugit illersuinerit, iluarsaasseqqinnerit, atuinerit, paarsinerit aamma isumassuinerit

aqqutigalugit. Pinngortitamut, asiarnernut aamma piorsarsimassutsikkut avatangiisinut periarfissat, inuiaqatigiit ilorrisimaassusaannut pingaarutilinnut ilaapput.

Uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerannik annaasaqarneq, ullumikkut silarsuarmi unammillernartut annersaraat. Amerlasuunik assigiinngissitaarnerit millisineqarsimapput, aamma pinngortitaq immikkoortitaalersimavoq ilaatigut atuivallaarneq, orpippassuarnik atuineq aamma nunalerineq mingutsitsinerlu pissutigalugit. Ingerlaavartumik pitsannguisoqartarsimavoq, kisianni pinngortitamik illersuinerup, avatangiisinik innimiginninnermik pitsaanerulersinnissaa aamma sumiiffinnik iluarsaasseqqinnissat annertusineqarnissaa pisariaqartinneqarpoq, s. i. masarsoqarfinni paqqersimasuni. Ivikkanik katersineq imaluunniit uumasuuteqarneq pitsaasumik tuniseqataapput aamma narsaatini taakkunani uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerinut pisariaqartinneqarput. Artinik allanik eqqussineq pissutigalugu, nappaatinik siaruartitsineq aamma silap pissusiata sunniutaat peqquutaallutik, akornutissanik allanik pinngortoqarsimavoq. Nunat avannarliit, uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerinut akornutit millisinniarlugit, s. i. piffissaq ungasinnerusoq isigalugu, illersuinerit aamma piujuartitsisumik atuinerit, iluarsaasseqqinnerit aamma pinngortitami avatangiisinik pingaarutilinnik pinngortitseqqinnerit, kiisalu akulerunnernik millisitsinerit aamma pissusissamisoortumik immikkoortitsinerni aamma piorsarsimassutsimi avatangiisini siuariartortitsinernik tuniseqataassapput.

Uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerinut ingerlatsinerit amerlasuut sunniuteqarput, taamaammat aamma pingaaruteqarpoq pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinneq tunngavigalugu aqutsineq ineriartortissallugu aamma aalajangiinissamut pinngortitamut eqqarsaatersuutit ilanngunnissaat. Pisariaqarpoq piujuartitsisumik ataqatigiinnermut aaqqissuussinernik ineriartortitsineq, taakku nunami uumassusillit ataqatigiinnerat isumannaallisassavaat. Pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinneq tunngavigalugu ingerlatsinerup ukkatarinera pingaaruteqarpoq, nunamik atuinnermut aalajangiinissanut naleqqiullugu. Periaatsinik ineriartortitsineq pillugu, s. i. nunap assiliornermut, qanoq nalilersuisoqarsinnaaneranut aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit tunniussinnaasaat eqqarsaatigalugit suleqatigiinnermut tunngasinnaapput. Nunat avannarliit uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat qanoq illersorneqarsinnaanersut, paarineqarsinnaanersut aamma aqunneqarsinnaanersut pillugit ilisimasanik pitsanngorsaaneq pisariaqartinneqarpoq.

Nunani avannarlerni pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit aamma artinik amerlasuunik assigiiaartoqarpoq, aamma uumasoqatigiit nunat killinginik qaangiisarput. Tamanna suleqatigiinnermik piumasaaqateqarpoq, artit inangiiniillaqqissut siaruanninnissaat aamma nappaatinik siaruartoqanninnissaa anguniarlugu. Nunat avannarliit akornanni piorsarsimassutsikkut aamma oqaluttuarisaanikkut assigiiaarfeqarput, taamaannerata, nunani assigiinngitsuni

ajornartorsiutaat arlalitsigut assigiiaarneri eqqaanartoqarpoq. Tamanna isumaqarpoq, nunat avannarliit pitsaasumik suleqatigiinnissaannik periarfissaqartoq, qanoq pitsaanerusumik illersuisinnaaneq, aqutsinnaaneq aamma pinngortitamik pilersitseqqissinnaaneq pillugit, siunertaralugu uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat aamma pinngortitamik ataqatigiinnerit tunisisinnaanerat isumannaallisarniarlugu. Nunat avannarliit timip kingornussassaani isumalluutit pillugit suleqatigiinnerat ingerlaartoq aamma suliaavoq pingaarutilik. Taassuma saniatigut artinut aamma pinngortitap ataqatigiinneranut ingerlatseqatigiinnermut iliutsinik ataatsimut ineriartortitsisoqarsinnaavoq, killeqarfinnik qaangiisunik.

Nunarsuaq tamakkerlugu uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat pillugu suleqatigiinnermi, CBD, CITES aamma Ramsar pillugu isumaqatigiissut Aichi-p anguniagaani annertuumik pingaaruteqarput. Nunat avannarliit, nunat assigiinngitsut akornanni uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat pillugu paasisimasalinnut oqalliffimmik pilersitsinermut (IPBES) tuniseqataasimapput. Nunarsuarmi kulturikkut pinngortitamillu kingornussat illersorneqarnissaat pillugu UNESCO-mi isumaqatigiissut aamma Europami nunap isikkuanut isumaqatigiissut aamma pingaaruteqarput. Nunat avannarliit, nunat assigiinngitsut akornanni aamma nunap ilaani uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat pillugu suliaq pillugu suleqateqarnertik ingerlatiinnarpaat. Sulinerup ukkatarissavaa uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat pillugu isumaqatigiissutip siunertaa anguneqarnissaa aamma nunarsuaq tamakkerlugu piujuartitsisumik anguniakkat, Agenda 2030-p suliarinerannut ilanngunneqarnissaat.

5.1 Pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerup tuniussassaani piujuartitsisumik atuineq

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Uumassusilinnik isumalluutininik aqutsineq, piffissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu piujuartitsisuunissaa siunertaralugu, aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnernik naleqqussaannermit sulineq pivoq.

Nunamik aamma imermik, ilagalugu imaanik ingerlatsineq, pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnermik sulinerup tunngaveqarpoq, taamaalilluni uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnermik tunniussassat piginnarneqarsinnaaqqullugit. Taassuma kinguneraa, pinngortitami pingaartunik illersuinissamut aamma pinngortitami isumalluutininik piujuartitsisumik atuineq naleqqiullugit, pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnernik atuinerup pinngortitami killigitat iluanni inissisimanissaata isumannaallisarneqarnissaat siunertaralugit tamakkiisumik isiginnilluni pilersitsinissaq. Tamanna nunalerinermik samisaqarfimmi, kisianni aamma pilersaarusionermeri, aamma aqqusinernik ingerlatsine-

rnut, illoqarfinnut pilersaarusionermeri, takornariaqarnermi il. il. pingaarnertut atuup-poq. Ataatsimut isiginninnerup aamma erseqqissartariaqarpaa, piorsarsimaassutsikkut avatangiisit, piorsarsimassutsimut pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnermi tunniussassaasa inoqtigiinni pingaarutaat, soorlu sukisaarsarneq aamma pinngortitami misigisaqarnerit. Pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit atuuttut, peqqissutsimut pitsaasumik isiginneriaatsit, ingammik illoqarfinni avatangiisini imaluunniit eqqaanni, aamma erseqqissarneqartariaqarput.

Immikkoortunik attuumassutilinnik aamma taakku akornanni suleqatigiinnerit pisari-aqarput, silaannarmut aamma imermut aniatitsinerit appasissut anguneqarnissaat, uumasut pitsaasumik inuulluarnissaat, minnerpaamik toqunartunik aamma akiuussutissanik atuinissat, nunarsuup piffissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu tunissassinissamut piginnaasai aamma artit uumasooqatigiillu navianartorsiortut pigiinnarnissaat siunertaralugu.

5.2 Pinngortitaq illersorniarlugu taassumalu amerlasuunik assigi-inngissitaarnera piujuartinniarlugu

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Aichi-mi anguniakkat anguneqarnissaat siunertaralugu suleqatigiinneq aamma uumassuillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat pillugu isumaqatigiissummi 2020-p kingorna, nunarsuaq tamakkerlugu anguniakkanik nutaanik suliap ingerlaneranut pimoorussilluni peqataaneq.
- Uumassuillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat aamma pinngortitami piorsarsimassutsikkullu naleqartitat, nunap isikkuani atatiinnarnissaat siunertaralugu suleqatigiinneq, ilaatigut piujuartitsisumik ataqatigiinnermut aqqissuussinerit ineriartortinneqarneri aqutigalugit.
- Artit inangiiniallaqqissut allaneersut siaruarnerat kiisalu pinngortitami nappaatinik siaruaanerit killilerniarlugit suleqatigiinneq.
- Silaannarmiinnermut sumiiffiit pilerinartut aqqutissiuunnissaat aamma ineriartortinnissaat pillugu suleqatigiinneq.
- Nunani avannarlerni artit aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiit qanoq issusaannut aamma qanoq issinnaanerannut naleqqiullugu ilisimasanik ineriartortitsineq pillugu suleqatigiinneq.

Pinngortitamik pingaartumik piujuartitsilluni atuineri periaatsit aamma piffissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu illersuineq, pingaaruteqarput. Nunat avannarliit immikkut tamarmik pingaarutilinnik suliaqarput, pinngortitap pingaartup illersorneqarnissaanut naleqqiullugu aamma Aichimi anguniakkat anguneqarnissaar siunertaralugu. Taakku saniatigut pisariaqartinneqarpoq marlukkaanik imaluunniit amerlasuukkaanik killeqarfinni illersuinerup annertusineqarnissaanut suleqatigiinnissaq. Piujuartitsisumik ataqatigiinnermut aqqissuussinerit pisariaqartinneqarput, nunap isikkuani pissusissamisoortumik aamma

piorsarsimassutsikkut nalinik, uumassusillit amerlasuunik assigiingissitaarnerannik aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiit tunniussinnaasaanni piujuartitsinermi – ilaatigut pinngortitami pissuseqatigiinni ataqatigiiaat aqputigalugu. Pinngortitamik illersuineq aamma taassuma amerlasuunik assigiingissitaarnerata piginnarnissaa siunertaralugu, artit aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit pillugit ilisimasat ineriartortinneqarnissaat pisariaqarpoq.

Aichimi anguniakkat 2020-p tungaanut atuupput, anguniakkanillu aalajangiunneqarsimasunik naammassinninnissamut aamma 2020-p kingorna anguniakkanik ineriartortinnermik sulineq, nunarsuaq tamakkerlugu uumassusillit amerlasuunik assigiingissitaarnerat pillugu sulinermi pingaartuupput. Nunanut EU-mi ilaasortaasunut, anguniakkat taakku atortuulersinneqassapput ilaatigut EU-p uumassusillit amerlasuunik assigiingissitaarnerannut iliusissaat aqputigalugit. Nunat avannarliit sulissutigissavaat, nunap ilaanni tamani sunniuteqarluartumik naammassineqarnissaat aamma siunertaralugu, minnerpaamik anguniakkap taassuma assinga siunissami atuunnissaa. Nunani avannarlerni pinngortitat suussusaannut pingaartunut ilaapput issittumi pinngortitaq, qaqqaqarfiit, pissusissamisoortumik ivigaqarfiit, qaqqat sivinganertaat, orpippassuit, tatsit, kuuit, masarsoqarfiit, qeqertaaraqarfiit, sinerissami aamma imaani sumiiffiit. Issittumi artit aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit illersorneqarnissaat aamma pingaaruteqarpoq, kiisalu issittumi sumiiffiit iluanni piujuartitsisumik ineriartortitsinermik suliniuteqarnissaq. Barentsip aamma Issittumi siunnersuisooqatigiit suleqatigiissitaanni CAFF-imi aamma PAME-mi uumassusillit amerlasuunik assigiingissitaarnerat pillugu suliat tapersersorneqartariaqarput.

Ukiut kingulliit ingerlaneranni, artit inangiiniallaqqissut allaneersut siaruarnissaat killilerniarlugu, ilaatigut mårhudit, nunani avannarlerni sulisoqarsimavoq. Sulineq taanna ingerlatiinnartariaqarpoq. Artit aalajangersimasut sukkasuumik ikilinerat, minnerunngitsumik sullernit pujoralannik ingerlatitsisartut aamma qeerlutuut aqqartartut (dykænder) ajornartorsiutaapput, nunani avannarlerni ataatsimoorussaasut. Pisuni amerlasuuni, pissutsinut tunngaviusunut ersarissunik akissutissaqarpoq, aamma akornutissat taakku misissorneranni aamma qulaarneranni, nunani avannarlerni suleqatigiinneq annertuumik iluaqutissartaqarpoq. Nunat avannarliit aamma nunamik, orpippassuarnik aamma imaanik piujuartitsisumik atuinermut naleqqiullugu akerleriinnermik pilersoqartillugu, artinik nakkutiginninneq pillugu suleqatigiittariaqarput. Taamaammat pingaaruteqarpoq, siunissami suliniutinut pitsaannerusunik ilisimasanik tunngavissaqarnissaq siunertaralugu, suleqatigiinnerup ingerlateqqinnissaa. Assinganik, nunani avannarlerni artit assigiingitsut akornanni nappaatit siaruannissaat pillugu aamma atuuppoq. Tamanna aamma atuuppoq nunat avannarliit imartaannut, eqqaanerit kingunerisaanik, kiisalu sumiiffinni eqqaanermut aamma sumiiffinnik qaffasissumik pissusissamisoortumik aamma piorsarsimassutikkut pingaartunik sukkasuumik nungukkiartorneranut atuuppoq.

Piorsarsimassutsikkut avatangiisit aamma piorsarsimassutsikkut nunap isikkui avatangiisinik mingutsitsinermi aamma silap pissusiata allangoriartorneranit navianartorsiortinneqarput. Nunat avannarliit suleqatigiinnerat aamma pitsaasumik sunniuteqarlumillu piorsarsimassutsikkut avatangiisinik aamma piorsarsimassutsikkut nunap isikkuanik asseqanngitsunik illersuinerik siuariartortitsisariaqarput.

Pingaaruteqarpoq, piujuartitsisumik silaannarmiissinnaanermut pissutsinik pitsaasunik peqarnissaa aamma pinngortitami piorsarsimassutsikkullu takornariaqarnerup suli ineriartortinneqarsinnaanissaa. Nunat avannarliit, silaannarmiissinnaanermut nalinga pillugu, soorlu aamma piujuartitsisumik takornariaqarnermut periusissanik ineriartortitsinissaq pillugu, ingammik pinngortitamik piorsarsimassutsimillu tunngaveqarluni takornariartitsinermi, suleqatigiinnissaat aamma suli pisariaqartinneqarput. Silaannarmiissinnaaneq inunnik ilaatitsissaaq, taamaalilluni kikkut tamarmik peqataasinnaaqullugit.

5.3 Silap pissusia aamma uumassusillit amerlasuunik assigiinnigissitaarnerat

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Silap pissusia pillugu sulinerimi, uumassusillit amerlasuunik assigi-inngissitaarnerisa aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiin-nermi pissarsiarineqarsinnaasut isumannaallisarnissaannut suliat toraagaqartinneqarnissaat.

Artit aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit silap pissusiata allangoriartorneranit navianartorsiortinneqarput. Ilutigalugu pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit allanngujaatsut pingaaruteqarput, gassinik silaannarmik kissakkiartortitsisartunik aniatitsinerit killilerniarlugit aamma nunap isikkua silap pissusianut allanngoriartortumut suli naleqqussarniarlugu. Silap pissusiata allanngoriartornerata kinguneranit, sunniutinut pilersinnaasunut ilaapput, artit nunguneri imaluunniit artit inangiiniallaqqissut allaneersut siaruarneri, kuunni erngup kuuttup annertussusaata allanngornera, kissarpallaarnera pissutaalluni, imaani tarajoqassutsip aamma seernassutsip sunnerneqarnera, aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerup allanngoriartornera. Silap pissusiata allanngoriartorneri Issittumi sukkannerusumik pisarput aamma tassani pinngortitamut navianartorsiortitsinerpaapput. Taamaammat nunat avannarliit, Issittumi siunnersuisooqatigiit suliassanut taakkununga naleqqiullugit suliata, suli tapersersortariaqarpaat.

Nunat avannarliit sulinerminni ukkatarisariaqarpaat periaatsinik, pinngortitami ataqatigiinnermik atuinerimi isumannaallisaasunik imaluunniit taakku qajannaassusaannik nukittorsaasunik ineriartortitsinissaq. Pinngortitami

pissuseqatigiit ataqatigiinnerit qajannaatsut aamma akiuulluarsinnaasut, immikkut silap pissusiata allanngorneranut naleqqiullugit pingaaruteqarput. Pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnernik pilersitseqqinneq, ilaatigut, masarsoqarfinnik, immikkut pingaaruteqarpoq.

Nunat avannarliit suleqatigiinnerminni ukkatarisinnaavaat, qanoq pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit piujuartitsisumik atorneqarsinnaanerit pillugu ilisimasanik pilersitsinissaq, taamaalilluni uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat piujuartinneqarluni imaluunniit pilerseqqinneqarluni, silap pissusiata allanngoriartorneranut aamma silap pissusianut naleqqussarnermut pisariaqartinneqartunut naleqqiullugu. Uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerannik nungutsitsiartorneq unitsinneqassaaq aamma illuanut saatsinneqassaaq.

Qajassuurtumik suliniutit pillugit misilittakkanit pissarsiat aamma ingerlanneqartariaqarput, pinngortitap qanoq issusaa aamma silap pissusianit sunniutit, nunat avannarliit ilaanni annertuumik imminnut eqqaanarneri pissutigalugit. Masarsoqarfiit aamma orpippassuaqarfiit pillugit, silap pissusianit allanngoriartortumit sunnerneqarsimasunik, aamma taakkua akiuussinnaassusaat qanoq pitsanngortinneqarsinnaanerannut, suli ilisimasanik ineriartortitsisoqarnissaa pisariaqartinneqarpoq. Orpippassuarnit nioqqutissiat uumassusilinnillu pinngortitat, nunap iluanit ikummatissanik, nunallu iluanit atortussanik taarsiinermi pingaaruteqarput. Uumassusilinnit ikummatissiornermik ineriartortitsinermi, pingaaruteqarpoq isumaliutigissallugit, uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarneri aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnit pissarsiarineqarsinnaasut allat pillugit, ataatsikkut ineriartortitsineq aamma pitsanngorsaaneq.

6. Imaq aamma sineriak

Anguniakkat

- Nunat avannarliit suleqatigiinnerat pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinneq tunngavigalugu imaanik pitsaanerusumik ingerlatsinermik tuniseqataasimavoq.
- Nunat avannarliit suleqatigiinnerat, imaanut eqqakkanik aamma mingutsitsinermut ilapittuinerit killilerneqarnissaanut tuniseqataavoq, minnerunngitsumik plastikkinik aamma mikroplastikkinik.

Nunat avannarliit isorartuunik sineriaqarput aamma imaanut qanittumiippat peqqis-sutsimut inuulluassutsimullu annertuumik pingaarutilimmik. Imaq uummaarissoq, piujuartitsisumik imaani avatangiisit atorneqarnerannut aamma atatiinnarneqarneran-nut (blue economy) tunngaviuvoq. Sinerissap imaani aamma imaani pissutsit ajorluin-narput. Pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit, taamaalillunilu immap pinngorti-tami pissuseqatigiit ataqatigiinnermi tunniussassai, silap pissusiata allanngoriartor-neranit, immap seernarnerulerneranit, aalisarpallaarnermit, imaanut eqqakkanit, ava-tangiisit mingutsinneqarnerannit, nipiliornernit aamma aatsitassanik piiaanernit pit-saanngitsumik sunniuteqarput. Immap akiuussinnaassusaa, silap pissusiata allanngori-artorneranit, immap seernarnerulerneranit ajornerulersinneqartarpoq, soorlu aamma immap tanginik aamma toqunartunik tigooraasinnaanera aamma arrortitsisinnaanera, taakkualu silap pissusianut aqutsinerannik ajornerulersitsisarput. Taamaalilluni uumas-susillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat aamma inuit peqqissusaat sunnerneqar-put. Imaani eqqakkat, ilagalugit plastikkit aamma mikroplastikkit, sineriassanut aamma imaani nioqutissiorfinnut navianassuseqarput, soorlu aalisarnernut aamma sunngiffimi sukisaarsarnermut, ima isumaqarluni, piujuartitsisumik imaani avatangiisit atorneqarnerannut aamma atatiinnarneqarnerannut tunngavittut. Nordsømi uuliamik aamma gassimik piiaanerup aamma avatangiisinik qajassuussinerup oqimaaqatigiis-sinneri immikkut unammillernartoqarput. Atlantikup avannaata-kangiani aamma Sikuiuitsumi, silap pissusiata allanngoriartorneri nukinginnarnerpaapput, immap seer-narnerulernerana annertusisimalluni aamma siku millisimalluni. Sikup millisimanagerata, si-nersorluni angallatinik angallannerup annertusinera aamma imaani isumalluutinik an-nertunerusumik atuilerneq, periarfissaqartilerpaa. Østersømi naggorissaatinik atuival-larneq suli ajornartorsiutaavoq annertooq. Nunani avannarlerni immani tamani, pisari-aqartinneqarpoq piujuartitsisumik aalisarneq suliniutigissallugu, ilaatigut siu-nertaralugu, aalisarpallaarnermik aamma pitsaanngitsumik imaani pinngortitami pis-suseqatigiit ataqatigiinnernut sunniutit pinaveersaartitsineqarnissaat. Anguniagaavoq pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit, immap pissusissamisoortumik qanoq is-susianut pitsaanngitsumik sunniuteqarsinnaasut oqimaaqatigiilersinnissaat, aamma aniatitsinerit millisinnissaat.

Unammillernartut amerlasuut aaqqinneqarnissaat siunertaralugu, pisariaqarpoq sam-misaqarfiit akimut suleqatigiinnissaat, tassani aaqqiissutinut pisinnaatitaaffiit, inui-aqatigiinni immikkoortut allat iluanniikkajuttarput. Pinngortitami pissuseqatigiit ata-qatigiinnermik tunngaveqarluni imaanik ingerlatsineq, piujuartitsisumik imaani avatan-giisit atornerarannut aamma atatiinnarneqarnerannut tunngavinnik ineriartortitsi-nermut pisariaqarpoq.

Nunat avannarliit ataatsimooqatigiinnernut peqataapput, nunat ilaanni imaani avatan-giisit pillugit isumaqatigiissutinut (HELCOM aamma OSPAR), aamma FN-imi su-leqatigiinneq, Issittumi siunnersuisooqatigiit suleqatigiissitaani PAME-mi inger-lanneqarpoq, aamma EU-p iluani, s. i. EU-p Østersømi iliuusissaat aqqutigalugit. Nunat avannarliit suleqatigiinnerat, eqqakkat, mingutsitsineq aamma angallatinit nipiliorneq pillugu ilisimasanut tunngavinnik tuniseqataasinnaapput, s. i. IMO-mut. Nunat avan-narliit suleqatigiinnerat pingaaruteqarpoq, nunat ilaanni aamma nunarsuaq tamakker-lugu suleqatigiinnerit, ilaatigut periaatsit aamma avatangiisinut sunniutit pillugit ilisi-masanik, tapersorsornissaat siunertaralugu. NEFCO pingaaruteqarpoq, Østersømut aniatitsinerup millisinneqarnissaanut suliat tapersorsornissaat siunertaralugu.

6.1 Immat taakkulu isumalluutissartaat

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Immanik taakkulu isumalluutissartaannik illersuinermut aamma piujuartitsisumik atuiner-mut tuniseqataaneq, FN-p piujuartitsisumik anguniagai naapertorlugit, piujuartitsisu-mik ingeriartortit-sinermik qajassuussineq siunertaralugu.
- Nutaaliorluni aaqqiissutinut nutaanut, immat isumalluutis-sartaannik aamma sinerissamut qanit-tuni pinngortitami pis-suseqatigiit ata-qatigiinnernik pinngortitseqqissinnaasunut tuniseqataa-neq.

Immap aamma taassuma uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarneranut aamma pinngortitami pissuseqatigiit ata-qatigiinnerup tunniussinnaasai, isumalluutaapput pingaarutillit, inuussutissanit nioqqutissanik pilersuiner-mut, sulinernut aamma anin-gaasaqarnermi ineriartortitsiner-nut tuniseqataasut. FN-p imaq pillugu 2017-mi ataatsi-meersuarnermini, imaanut attuumassutillit aamma piujuartitsiner-mut anguniakkat, imaanik aamma imaata inuussutissartaanik atatitsiinnarneq aamma piujuartitsisumik atuineq (SDG 14) pingaarnertut inississimavaat. Anguniakkamik taassuminnga naam-massinneq aamma Agenda 2030-p anguniagaasa allat siuariarnerannut tuni-seqataavoq. Imaani mingutsitsinerit assigiinngitsut tamarmik suussuserneqarnissaat, pinaveersaartinneqarnissaat aamma millisinneqarnissaat pisariaqartinneqarpoq, ima-ani aamma sinerissami pinngortitat ata-qatigiinnerannik piujuartitsisumik nakkutilline-rit, illersuinerit aamma pilersitseqqinnerit, kiisalu nuna tamakkerlugu, nunap ilaani aamma nunat assigiinngitsut akornanni aalajangersakkanik naammassinninnerit, naa-pertuinerit aamma pitsaasumik nakkutillinerit pisariaqartinneqarput.

Nunat assigiinngitsut akornanni eqqartuussivik, soorlu UNCLOS-imi oqaatigineqartoq, nunat assigiinngitsut akornanni imaani ingerlatsinernut tamanut killiliussaapput pingaarnerpaat. Namminerisamik pisussaataffaait aamma FN-mit nunarsuarlu tamakkerlugu imaa pillugu ataatsimeersuarnernit allanit, peqateqarnerit assigiinngitsut nakkutigineqassapput, aamma pisariaqartinneqarpoq nunat avannarliit atortuulersitsineq pillugu suleqatigiinnissaat. Pinngortitami aaqqissuussinernut aamma imermik imaanillu ingerlatsinerup akuleriissinneqarneri pingaaruteqarput, aamma nunap ilaani imaanik suleqatigiinnerup pitsanngorsarneqarnissaanut.

6.2 Imaanut aamma sinerissami avatangiisinut mingutsitsinermik aniatitsineq aamma eqqaaneq

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Imaanut aamma sinerissami avatangiisinut, eqqaaneq akio-rniarlugu suliniuteqarneq, ilagalugit plastikkit aamma mikroplastikkitt.
- Atavangiisinut toqunartunik imaanut aniatitsinerit millisinneqarnissaat siunertaralugu suleqatigiinneq.
- Naggorissaavallaarnerit millisinniarlugit sulinerup ingerlati-innarnissaa.

Imaani mingutsitsinerit aamma eqqaanerit annertunersaat nunamit aallaaveqarput. Pullavik, "Source-to-Sea" (Nunami aallaavinnit imaanut) pingaaruteqarluinnarpoq, nunamit aallaavilinnit mingutsitsinerit aamma imaani eqqakkanit sunniutit paasinissaannut aamma millisinnissaannut naleqqiullugit. Akoorutissanik aamma eqqakkanik passussineq isumannaatsumik suliaqarneq pingaaruteqarpoq. Illoqarfinnik piujuartitsisunik aamma piujuartitsisunik sanaartukkanik suliaqarneq aamma pingaaruteqarpoq. Nunarsuaq tamakkerlugu pisariaqarpoq, atortorissaarutunik pioreersunik atortuulersitsinissaq, kisianni aamma nunat assigiinngitsut akornanni akoorutissanik navianartunik killiliinermut ineriartortitsineq pisariaqarpoq. Pingaaruteqarluinnarpoq, UNEP-ip nalilersuinermi suliaasa ingerlanerisa atortuulersinneqarnissaanut, iliuuseqarnissamut periarfissanut assigiinngitsunut tuniseqataanissaq, siunertaralugu, pitsaanerumik imaanut saviminikunik aamma mikroplastikkiniq eqqaanerup akiorniarneqarnissaa, kiisalu UNEP-ip nunarsuaq tamakkerlugu iliuuseqarnissamut pilersaarutaata, nunamit aallaavinnit imaanut mingutsitsineq (GPA) pillugu, aaqqissuuteqqinnissaa.

Nunat avannarliit plastikkimut pilersaarutaata imaanut plastikkinik mingutsitsineq isumagaat. Suli ilisimasat annertusisinniarlugit aamma atortorissaarutit pitsanngorniarlugit sulisoqassaaq, artukkiinerit millisinnissaat siunertaralugu. OSPAR-ip aamma HELCOM-ip imaanut eqqakkanut iliuusissatut pilersaarutaanik ataqatigiissaakkamik naammassinninneq, soorlu aamma plastikkinik avatangiisinut sunniutit millisinnissaat siunertaralugu, EU-p sulineranut pimoorussilluni tuniseqataanissaq pingaaruteqarpoq.

Avatangiisinut toqunartut imaanut siaruarnerat assigiinngitsunik arlalinnik pisarpoq aamma tassani annertusiartortarput. Navianartut, aallaaviit aamma siaruarnermut aqqutit nutaanik nalunaarsuilluni sulineq ingerlaqqittariaqarpoq, taanna aamma sananeqaatit avatangiisinut mingutsitsisut aniatinneqarnerisa unitsinniarlugit sulianut atuuppoq. Nunat avannarliit akornanni København-imi isumaqatigiissutaat, uulia aamma sananeqaatit navianartut aqqutigalugit, imaani mingutsitsinerup akiorniarnissaa pillugu suleqatigiinnissaq, sulii naleqquppoq.

Østersømi naggorissaammik atuivallaarneq ajornartorsiutini iluarsisassani pingaartuuvoq. Suliassat taakkua HELCOM-ip suliniutinut pilersaarutaani BSAP-mi, aamma EU-p imermut killiliilluni aalajangersagaani, kiisalu imaani avatangiisinut aalajangersagaani suliarineqarput. EU-p Østersøp eqqaanut iliussissaasa, sulianut arlalinnut tunngasut aamma nunap ilaani ilisimasat aamma iliuseqarnissamut suleqatigiinnerit pitsanngortissinnaavai.

6.3 Pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit tunngavigalugit imaanik ingerlatsineq aamma imaanik illersuineq

Piffissami matumani pingaarnersiorneqassapput:

- Pissutsinut naleqquttunik, uumassusillit pissuseqatigiit ata-qatigiinnerannik aamma attaveqaqatigiinnernik inger-lanneqarluartunik, immanik illersorneqartunik ilaqartunik, nunat assigiinngitsut akornanni anguniakkanut isu-maqatigiissutitut tuniseqataanissaq siunertaralugu sulineq.
- Pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinneq tunngavigalugu imaanik pilersaarusiorneq, aamma imaani isumalluutunik ingerlatsineq, ilagalugu immikkoortunik ilanngussineq, ki-isalu piujuartitsisumik imaani avatangiisit atornerqarneran-nut aamma atatiinnarneqarnerannut tunngavinnik ineriartortitsinermik tapersersuineq.
- FN-p uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat nu-nami inatsisit atortuuffiisa avataani (BBNJ-suliap ingerlane-ra) isumaqatigiissummik unioqqutinneqartussaannngitsumik suliniuteqarneq.
- Nunat avannarliit imaani pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiin-neri pillugit ilisimasanik ineriartortitsinissaq aamma avitseqatigi-innissaq pillugu sulineq.

Imaanut piujuartitsinermut anguniakkat qulakkeerniarlugit, pisariaqarpoq piffissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu, imaani aamma sineriaqarfinni uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerisa illersorneqarnissaat aamma piujuartitsisumik ingerlanneqarnissaat. Imaanik piujuartitsisumik ileqqoqarluni illersuineq, pilersaarusiorneq aamma atuineq, piujuartitsisumik imaani avatangiisit atornerqarnerannut aamma atatiinnarneqarnerannut tunngavimmik ineriartortitsinissamut pisariaqartinneqarpoq. Peqataasut amerlasuut nunat ilaanni aamma nunarsuaq tamakkerlugu imaanik ingerlatsinermut peqataapput, aamma

pisariaqartitsinneqarpoq, pitsaanerusumik aqutsineq aamma immikkoortut akornanni qaffasissutsillu assigiinngitsut akornanni annerusumik suleqatigiinnissaq. Pingaaruteqarpoq, uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat nunami inatsisit atortuuffiisa avataani, illersorneqarnissaat pillugu, UNCLOS isumaqatigiissutip naammassineqarnissaa pillugu isumaqatigiissuteqarnissaq

Imaani uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerisa illersornissaannut sakkoq pingaarutilik tassaavoq, ataqatigiiaanik amerlanernut sinniisunik, pingortitami pissuseqatigiinnermi ataqatigiinnik aamma ingerlanneqarluartunik, imaani illersorneqartunik ilaqartunik pilersitsinissaq, tamanna aamma Aichi-p anguniagaasa ilagaat. Tamanna nunat assigiinngitsut akornanni pisussaaffiit naapertorlugit pilersinneqartariaqarpoq, ilagalugit ilisimasani pilersitsinernik aqquteqarneq aamma periaatsit pitsaanerpaat. Pingaaruteqarpoq taakku ataqatigiiaat, silap pissusiata allangoriartornera eqqarsaatigalugu, pimoorussilluni pilersaarusioneqarnissaat aamma ilusilersorneqarnissaat. Sakku alla pingartoq tassaavoq pingortitami pissuseqatigiit ataqatigiinneri tunngavigalugu imaanik pilersaarusioneq. Pingortitami pissuseqatigiit ataqatigiinneri tunngavigalugit pilersaarusioneq, inunnit sunniutit qaffannerisa aamma sinerissami imaanilu sunniutitut peqqutit allat (aniatitsinerit, imaatigut assartuinerit, aalisarnerit, nukissionerit) passussinerini, oqimaaqatigiissitsivoq, ataatsikkut imaani uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarneri aamma pingortitami pissuseqatigiit ataqatigiit tunniussinnaasaasa illersorneqarnissaat aamma piujuartinneqarnissaat siunertaralugu. Imaanik pilersaarusionerup, qanoq aaqiissutit assigiinngitsut, annertusiartortumik avatangiisinut sunniutitut tuniseqataanersut nakkutiginninnermik tuniseqataaffigisinnaavai. Imaani atuinerit avatangiisinut kingunerisa qanoq annertutiginissaannut, sunniutit annertusiartortut katinnerat aalajangiisuvoq. Immikkoortut tamakkerlugit pilersaarusioneq aamma immikkoortunik peqataatitsineq taamaammat pisariaqarpoq.

6.4 Imaq aamma silap pissusia

Piffissami matumani pingaarnersioneqassapput:

- Silap pissusiata allangoriartornerata aamma imaani avatangiisit akornanni ataqatigiinneri pillugit soqutiginnilersitsineq, silap pissusiata allangoriartorneri aamma imaani mingutsitsineq, imaanik ingerlatsinermi ilanngunneqarnissaat siunertaralugit.
- Immap aamma silap pissusiata akornanni ataqatigiinnerit pillugit, silap pissusia pillugu isumaqatigiissutip iluani sammeneqarnissaa siunertaralugu sulineq.

Gassinik silaannarmik kissakkiartortitsisartunik aniatitsineq, silap pissusianut sunniuteqarpoq, imaanik kissatsikkiartortitsivoq aamma searnarnerulersitsivoq, imaani iltikilliornermik pilersitsivoq aamma immat sarfarnerisa allangornerinik pilersitsisinnaavoq. Silap pissusiata allangoriartornera immap qaffakkiartorneranik

nassataqarpoq aamma taamaammat, pinngortitami pissuseqatigiinnut ataqatigiinnut sinerissamut qanittunut aamma inuiaqatigiinnut, kiisalu ilitsiqqussamik nioqqutissiornerup ingerlatiinnarneqarnissaanut mianernarnerulersitsivoq. Imaani aamma sineriaqarfinni uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerannut pingaaruteqarpoq, silap pissusiata allanngoriartornerata unitsinneqarnissaat, aamma pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiit pilerseqqinneqarnissaat illersorneqarnissaallu. Imaani uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat, navianassutsinik millisitsinermut aamma naleqqussarnermut pingaaruteqarluinnarput. Sinerissami pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerit annertoorujussuarmik paassamik toqqorsinnaapput, ilutigalugulu kuldioxidimik aniatitsisinnaallutik, pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinneri ajornerulersinneqarpata imaluunniit aserorneqarpata. Nunani avannarlerni silap pissusiata allanngoriartornerata kinguneraa sinerissat eqqaanni qarajaanerup annertusinera.

Nunat avannarliit ataatsimoorlutik nunat assigiinngitsut akornanni oqalliffinni apeqquteqarsinnaapput aamma ilisimasanik tuniseqataasinnaapput. Immap akiuussinnaanera aamma silap pissusianut naleqqussarneq pillugit apeqqutit aamma nunarsuaq tamakkerlugu isumaqatigiissutini aamma suliat ingerlanerini assigiinngitsuni arlalinni tulleriillutik ilaapput, s. i. CBD-mi aamma UNEA-mi. FN-p silap pissusia pillugu isumaqatigiissutip iluani, immap aamma silap pissusiata akornanni kattussineq eqqumaffigineqassaaq, aamma imaani sinerissanilu pinngortitami pissuseqatigiit ataqatigiinnerisa piujuartitsisumik illersorneqarnissaat aamma ingerlanneqarnissaat pingaartinneqarpoq, immap akiuussinnaanerata pigiinnarnissaa siunertaralugu. Suliniut Ocean Pathway (nutserlugu: Immami aqqut) aamma nalunaarut Because the Ocean (nutserlugu: Pissutigalugu imaq), pingaarnertut siunertaraat erseqqissassallugu immap silap pissusia pillugu isumaqatigiissutit iluanni sulinermi pingaassusaa, ilagalugit nunat ilaasortaasut silap pissusianut suliniutaat. Issittumi siunnersuisooqatigiit iluanni pimoorussilluni peqataaneq suli pingaaruteqarpoq, imaani illersuinissap aamma ingerlatsinerup ilusilersornissaa pineqartillugu.

7. Naammassinnineq

Ministerit Siunnersuisoqatigiiffiat

Nunat avannarliit naalakkersuisuisa avatangiisit aamma silap pissusia pillugu suleqatigiinnerat, Avatangiisinut aamma Silap Pissusianut Ministerit Siunnersuisoqatigiiffiannit (MR-MK) aqunneqarpoq, taanna nunat avannarliit avatangiisinut aamma silap pissusianut ministeriinik katitigaavoq, nunanit tallimaneersunit Danmark, Finlandi, Islandi, Norge aamma Sverige. Taakku saniatigut Savalimmiunit, Kalaallit Nunaannit aamma Ålandimit aallartitat peqataasarput. Ministerit Siunnersuisoqatigiiffiat, nunat avannarliit avatangiisit aamma silap pissusia pillugu, immikkoortuisa iluanni suleqatigiinnermut politikkikkut pingaarnertut akisussaapput.

Atorfillit ataatsimiititaliaat, sulinermi ataatsimiititaliaat aamma allattoqarfik

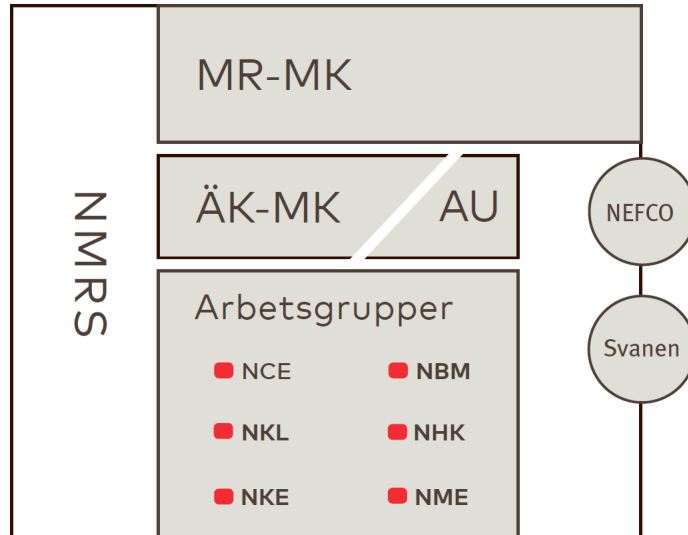
Ministerit Siunnersuisoqatigiiffiata ataani, avatangiisinut aamma silap pissusianut atorfillittat ataatsimiititaliaat (EK-MK) inissisimavoq, nunanit atorfillittanik katitigaasut. Taakku saniatigut Savalimmiunit, Kalaallit Nunaannit aamma Ålandimit aallartitanik peqataasarput. EK-MK-p akisussaaffigaa, suleqatigiinnermut pilersaarutip naammassineqarnissaa. Atorfillit ataatsimiititaliaat, sulinermit ataatsimiititaliamit (AU) ikiorneqartarput. Nunat Avannarliit Ministeriisa Siunnersuisoqatigiiffiata allattoqarfiat (NMRs), maannakkut nunamik oqaaseqartittagaasumik suleqatigiinnermi ataqatigiissarisarpoq aamma suleqatigiinnermi pilersaarutip naammassineqarnissaanut tapersersuisarpoq.

Suleqatigiissitat

Suleqatigiinnermi pilersaarutip naammassineqarnera, annerusumik suleqatigiissitani, suliassamik paasisimasaqarluartuni ingerlanneqartarpoq. Suleqatigiissitat aalajangersimasut tulluuttut, piffissap ingerlanerani nassaarineqassapput:

- Nunat avannarliit asuliinnartitsinertaqanngitsumik aningaasanik aqutsineq pillugu suleqatigiissitaa (NCE)
- Nunat avannarliit silap pissusia aamma silaannaq pillugu suleqatigiissitaa (NKL)
- Nunat avannarliit akoorutissat, avatangiisit aamma peqqinnissaq pillugu suleqatigiissitaa (NKE)
- Nunat avannarliit uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat pillugu suleqatigiissitaa (NBM)
- Nunat avannarliit imaq aamma sineriak pillugu suleqatigiissitaa (NHK)

- Nunat avannarliit avatangiisit aamma aningaasaqarneq pillugu suleqatigiissitaa (NME) (aningaasaleeqataasartut peqatigalugit)

Suleqatigiissitat pisussaaffii EK-MK-mit aalajangerneqarput. Ukiut tamaasa sulineranut aningaasanik atugassinneqartarput aamma ukiumoortumik EK-MK-mut sulinertik pillugu nalunaarusiortarput. Suleqatigiissitat, tamarmik immikkut suliaqarfissamik iluanni suliaasaraat, suliniutit aamma suliat aalajangersimasut, siunnersuutiginnissaat, tapersersornissaat aamma naammassinissaat. Suliniutit, nunani avannarlerni iluaqutinut aamma naleqarnerulernermut tuniseqataassapput.

Suleqatigiissitat suliarissavaat, sunniivigeqatigiinnerit atorluarnissaat, apeqqutit tamanut attuumassuteqartut akinissaat, aamma allaffissorneq pitsaanerusumik pilersitsinissaq, s. i. ataqatigiinni suleqatigiinneq aqutugalugu. Pilersaarutip atortuuffiata nalaani suleqatigiissitaagallartut pilersinneqarsinnaapput. EK-MK-p nalilersuiffigissavaa, suleqatigiissitat aqqissuussaanerit atortuuffiup qiteqqunnerani nalilersuinnermut atatillugu iluarsaanneqassanersut. Suleqatigiissitat nalilersorpasuk, suleqatigiissitap ataani suleqatigiissitat pisariaqartut, taava EK-MK aalajangiisinnavaoq suleqatigiissitat taamaattut pilersinneqassasut. Aningaasat atugassissutit allangorneri, suleqatigiinnermi pilersaarutip naammassineqarnissaanut sunniuteqarsinnaapput.

Pilersaarusiorneq, malinnaaffiginninneq aamma nalilersuiffiginninneq

Pilersaarummi anguniakkat aamma tulleriarinerit malinnaaffigineqartariaqarput. Suleqatigiissitat ukiumut sulinnermut pilersaarutiminni aamma nalunaarusiaminni, anguniakkat aamma tulleriarinerit assigiinngitsut qanoq suliarinerlugit allaaserissavaat.

Suleqatigiinnermi pilersaarummik ataatsimut nalilersuineq, pilersaarutip ingerlanerata qeqqani ingerlanneqassaaq.

Attaveqaqatigiinneq aamma suleqatigiinneq

Pitsaasumik, sunniuteqarluartumik, ammasumik aamma illugiimmik attaveqaqatigiinneq pingaaruteqarpoq, siuariarnermik pilersitsinissaq siunertaralugu. Peqataasunit assigiinngitsunit qinikkat tunngavilersorluakkat pingaaruteqarput, sunniuteqarluartunik avatangiisinut aamma silap pissusianut politikkimik angusaqarnissaq siunertaralugu. Ilisimasanik nutaanik pilersitsisoqassaaq aamma paasissutissiisoqassaaq, assersuullu pitsaasoq siaruarneqassalluni. Immikkoortoqarfik sulii ilisimasat annertusinissaannut tuniseqataassaaq aamma attaveqaqatigiinneq pitsanngorsarniarlugu ingerlaavartumik sulissaaq. Siumut isigaluni attaveqaqatigiinnermik sulineq, suliani tamani takuneqarsinnaasariaqarpoq, aamma attaveqaqatigiinnermut aqqutit assigiinngitsut nutaallu atorneqartariaqarput, pitsaasumik siaruaaneq anguniarlugit.

Politikkinit assigiinngitsunit avatangiisinut sunniutit pillugit paasissutissat, immikkoortoqarfiit akornanni siaruarneqartariaqarput, aamma suliniutit akuerineqarnissaannut periarfissat, kiisalu nutaaliarluni teknikkikkut aamma ataqatigiimmik aqqissuussaannermut aqqiissutit siuarsarneqarnerannut periarfissat erseqqissarneqartariaqarput. Piujuartitsisumik ineriartornermut aqqiissutit sunniuteqarluartut pilersinneqarnissaat siunertaralugu, nunat aamma nunat eqimattakkaat akornanni attaveqaqatigiinneq pitsanngorsarneqassaaq.

Nalitsinni avatangiisinut aamma silap pissusianut sammisaqarfiup iluani unammillernartut suliarinninnissamut akisussaaffik, avatangiisinut aamma silap pissusianut immikkoortoqarfimmi kisimi inissisimangilaq. Immikkoortoqarfiit assigiinngitsut aamma politikikkut sammisaqarfiit arlallit, suliniut qaqissavaat, aamma pisariaqartinneqarpoq annertuumik suliassaqarfiit tamakkerlutik suleqatigiinnissaat, allannguinermik aamma ikaarsaarnernik pilersitsinissaq siunertaralugu. Avatangiisit aamma silap pissusia pillugu immikkoortoqarfinni suliat ilanngunneqarnissaat pingaaruteqarpoq. Tamanna immikkoortut akornanni attaveqaqatigiinnissamut piumasaqaateqarpoq.

Pilersaarutip naammassineqarnissaanut sulinermi aamma pingaaruteqarpoq, inuussutissarsiortunik, inuiaqatigiinni innuttaasunik, ilinniartitaanermut immikkoortoqarfinnik aamma soqutigisaqatigiinnik attuumassutilinnik allanik suleqateqarnissamik ujartuinissaq.

Suleqatigiinnerit namminersortut (paasissutissanik erseqqissaatit innersuussissutillit)

Svanen (Qussuk)

Svanen tassaavoq Nunat avannarliit pisortatigoortumik avatangiisinut ilisarnaataat. Taanna 1989-imi nunat avannarliit naalakkersuisuinit pilersinneqarsimavoq aamma nunat avannarliit avatangiisinut aamma silap pissusia pillugu ministeriisa akisussaaffeqarfiisa iluanni avatangiisimut ilisarnaataavoq attaveqanngitsoq. Nunat Avannarliit Ministeriisa Siunnersuisoqatigiiffiat ukiumoortumik Svanenimut tapiiffiginnittarput.

Nunat avannarliit namminerisamik ataatsimut avatangiisinut ilisarnaammik peqarnissaannut, ulluinnarni atuinerup avatangiisinut artukkiisarneranik millisitsinermut sunniuteqaqataanissaa siunertaavoq. Svanenimik ilisarnaatip nassatarai, nioqqutissiat aamma sullissinerit avatangiisinut sunniutaat, inuunerup ingerlanera tamakkerluni eqqarsaatigineqarnissaa – atortussiassaanneranik eqqagassanngorneranut. Silap pissusianut aamma avatangiisinut piumasaqaatinik sakkortuunik piumasaqaateqartoqarpoq, assinganillu atorsinnaassutsimut aamma pitsaassutsimut piumasaqaateqartoqarluni.

Nunat avannarliit ilisarnaasiinermut sinniisui (NMN) aqputigalugit sulineq ataqaatigiisarneqartarpoq.

NEFCO

NEFCO (Nordic Environment Finance Corporation), nunat assigiinngitsut akornanni aningaasaliisarfiuvoq, nunanit avannarlernit pigineqartoq. NEFCO-p Europap kangisissuani suliniutit ukkataralugit aningaasaliisarpoq. Siunertarineqarpoq avatangiisinut pitsannguutit, nunanut avannarlernut soqutiginaateqartut anguneqarnissaat. Ungasinngitsukkut NEFCO-mut iliuusissat nutaat naleqqussarneqarsimapput, tassani paasissutissiisutigineqarsimavoq, suliffeqarfiit ukkatassaqarfiit sisamat suliarissagaat: piujuartitsisumik aningaasaqarnikkut siuariartorneq, silap pissusia, Østersø kiisalu Issittoq aamma Barentsi. Nunat tamarmik ataasiakkaarlutik, pisortaqaarfimmi sinniisussamik qinersissapput, suliffeqarfinnut akisussaasumik. Nunat avannarliit avatangiisinut ministeriisa suliffeqarfiup

aaqqissuussimanera pillugu apeqqutinik suliaqartarput, pisariaqartitsineq naapertorlugu.

Nunat avannarliit suleqatigiinnerat aammattaaq aningaasaliisarfinnik marlunnik allanik ilaqarput. Nunat avannarliit ineriartortitsineq pillugu aningaasaateqarfiat (NDF), nunanut allanut ministereqarfiup ataani inissisimasuusooq, nunani isertitakittuni silap pissusianut aningaasaliinerit oqilisarniarlugit sulisarput. Nunat avannarliit aningaasaliinermut aningaasaateqarfiat (NIB), aningaasaqarnermut ministereqarfiup ataaniittoq, unammillersinnaanermut pikkorissutsip aamma avatangiisinut pitsanngorsaanermi suliniutinik aningaasaliiffiginnittarpoq.

Nunani avannarlerni Siunnersuisooqatigiit Pinngortitamut aamma Avatangiisinut nersornaataa

Avatangiisinut nersornaat ukiut tamaasa, nunani avannarlerni aaqqissuussaaneermut, suliffeqarfimmut imaluunniit inummut, maligassaqqissumik avatangiisinut ataqqinninnermik suliffeqarfimmini imaluunniit sulinermini ilanngussisimasumut, imaluunniit allatut avatangiisinut immikkut ittumik suliniuteqarsimasumut tunniunneqartarpoq. Avatangiisinut aamma silap pissusianut immikkoortoqarfiup, avatangiisinut nersornaat aningaasaliiffigisarpaa aamma taassungalu allaffissorneq isumagalugu.

Nalunaarusiami naalisakkat aamma isummat imarisaat atorpeqarsimasut allattorsimaffiat:

- ACAP Arctic Council Action Plan, nutsernera: Issittumi Siunnersuisooqatigiit Iliuusissanut pilersaarutaat, nassuiarnera: Issittumi sananeqaatinut mingutsitsisunut iliuusissatut pilersaarut.
- AMAP Arctic Monitoring and Assessment Programme, nutsernera: Issittumi Nakkutilliinermut aamma Nalilersuinermit Pilersaarut.
- BAT Best Available Technology, nutsernera: Teknologiit Pissarsiarineqarsinnaasut Pitsaanerpaat (s. i. EU-p IED-malitassaani).
- BBNJ Biodiversity Beyond Areas of National Jurisdiction, nutsernera: Uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerat nunami inatsisit atortuutsitaaffiisa avataani, nassuiarnera: Naalagaaffiit Peqaatigiit Imaani inatsisit pillugit Isumaqatigiissutaanni (UNCLOS), inatsisitigut sakkoq.
- BSAP Baltic Sea Action Plan, nutsernera: Østersømut Iliuusissanut pilersaarut, nassuiarnera: (Helsingforsimi Isumaqatigiissutip ataaniittoq).
- CAFF Conservation of Arctic Flora and Fauna, nutsernera: Issittumi Naasunik aamma Uumasunik Illersuineq.
- CBD Convention on Biological Diversity, nutsernera: Uumassusillit Amerlasuunik Assigiinngissitaartuunerat pillugu Isumaqatigiissut.
- CCAC Climate and Clean Air Coalition, nutsernera: Silap pissusia aamma silaannaq minguitsoq pillugu suleqatigiit.
- CITES Convention on International Trade in Endangered Species of wild flora and fauna, nutsernera: Naasunik aamma uumasunik nujuartanik nungutaanissamut navianartorsiortunik nunat assigiinngitsut akornanni nioqquteqarneq pillugu isumaqatigiissut.
- CLRTAP Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution, nutsernera: Ungasissumit killeqarfinnik qaangiisumik silaannarmik mingutsitsineq pillugu isumaqatigiissut.
- CMR Carcinogenic, Mutagenic, Reprotoxic, nutsernera: Kræfteqalernartut, Kinguaassakkut allanngornerit, Kinguaassionermut ajoqutaasut.
- GHS Globally Harmonized System, nutsrlugu: (Akoorutissanik) Nunarsuaq tamakkerlugu Assigiimmik Ataqtigiimmik aaqqissuussineq.

- HELCOM Helsinki Convention, nutsernera: Helsingforsimi Isumaqatigiissut, nassuiarnera: Østersømi imaani avatangiisit illersorneqarnissaat pillugu isumaqatigiissut.
- HFC Hydrofluorcarbons, nutsernera: Hydrofluorcarbonit
- ICAO International Civil Aviation Organisation, nutsernera: Nunat assigiinngitsut akornanni nalinginnaasumik timmisartukkat angallannernut kattuffik.
- IMO International Maritime Organization, nutsernera: Nunat assigiinngitsut akornanni imarsiornermi kattuffik.
- IPBES Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, nutsernera: Naalagaaffiit akornanni uumassusillit amerlasuunik assigiinngissitaarnerannut aamma pinngortitami pissuseqatigiinni kiffartuussinerit pillugit ilisimatusarnermi politikkinut siaruarterivik.
- IPCC Intergovernmental Panel on Climate Change, nutsernera: Naalagaaffiit akornanni silap pissusiata allanngoriartornera pillugu isummersoqatigiiffik.
- MRV Measurement, Reporting and Verification, nutsernera: Uttortaaneq, nalunaaruteqarneq aamma uppernarsaaneq, nassuiarnera: Gassinik silaannarmik kissakkiartortitsisartunik (GHG) millisitsineq pillugu uuttortaaneq, nalunaaruteqarneq aamma uppernarsaaneq.
- NDF Nordisk udviklingsfond, nutsernera: Nunat avannarliit ineriartortitsinerimut aningaasaateqarfiat.
- NDC Nationally Determined Contributions, nutsernera: Nuna tamakkerlugu aalajangerneqarsimasunik (millisitsinerimut) tuniseqataaneq, nassuiarnera: Gassinik silaannarmik kissakkiartortitsisartunik nuna tamakkerlugu aalajangerneqarsimasunik millisitsinerimut tuniseqataaneq.
- NEFCO Nordic Environment Corporation, nutsernera: Nunat avannarliit avatangiisinut aningaasaliineri ingerlatsiviat.
- NIB Nordic Investment Bank, nutsernera: Nunat avannarliit aningaasaliinerimut aningaaseriviat.
- NMN Nordisk miljømærke nævn, nutsernera: Nunat avannarliit avatangiisinut (artukkiinnginnerusunut) nalunaaqutsiineri ataatsimiititaliat
- NO_x Nitroxe oxider, nutsernera: Akoorutissat nitrogenit aamma oxygenit akulerunnerat.
- OECD Organisation for Economic Co-operation and Development, nutsernera: Aningaasaqarnikkut suleqatigiinneq aamma ineriartortitsineq pillugu aaqqissuussineq.
- OEF Organisation Environmental Footprint, nutsernera: Aaqqissuussinerit avatangiisinut naqissusiliinerat.
- OSPAR Oslo and Paris Commissions (OSPAR), OSPAR Convention, nutsernera: Oslo aamma Paris ataatsimiititaliat (OSPAR), OSPAR-imi Isumaqatigiissut,

nassuiarnera: Atlantikup avannaata kangiani imaani avatangiisit illersorneqarnissat pillugu isumaqatigiissut.

- PAME Protection of Arctic Marine Environment, nutsernera: Issittumi imaani avatangiisinik illersuineq.
- PBT Persistent, bioaccumulative and toxic substances, nutsernera: Sananeqaatit nungullajaatsut, uumassusilinnik/tanginik katersuutsitsisut aamma toqunartut.
- PCB Polychlorinated biphenyl, nutsernera: Polychloreret biphenyli
- PEF Product Environmental Footprint, nutsernera: Nioqqutissat avatangiisinut naqissusiliinerat.
- RAMSAR RAMSAR Convention, nutsernera: Masarsoqarfiit pillugit isumaqatigiissut.
- REACH Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemical substances, nutsernera: Akoorutissanik nalunaarsuineq, nalilersuineq, akuersissuteqarneq aamma killilersuineq.
- SDG Sustainable Development Goals, nutsernera: Piujuartitsisumik ineriartortitsinermut anguniakkat.
- SLCP Short-lived Climate Pollutants nutsernera: Sananeqaatit silap pissusianik sivikitsumik mingutsitsisisartut.
- UNCLOS United Nations Convention of the Law of the Sea, nutsernera: Naalagaaffiit Peqatigiit Imaani inatsisit pillugit Isumaqatigiissutaat.
- UNEA United Nations Environment Assembly, nutsernera: Naalagaaffiit Peqatigiit Avatangiisit pillugit katersuunnerat, (takuuk UNEP).
- UNECE United Nations Economic Commission for Europe, nutsernera: Naalagaaffiit Peqatigiit Europamut Aningaasaqarnikkut Ataatsimiititaliaat.
- UNFCCC United Nations Framework Convention on Climate Change, nutsernera: Naalagaaffiit Peqatigiit silap pissusiata allanngoriartornera pillugu isumaqatigiissutaat killiliisoq.
- UNEP United Nations Environment Programme, nutsernera: Naalagaaffiit Peqatigiit Avatangiisinut pilersaarutaat.
- UNESCO United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, nutsernera: Naalagaaffiit Peqatigiit Ilinniartitaanermut, Ilisimatusarnermut aamma Kulturimut Suliniaqatigiiffiat.
- VOC Volatile Organic Compound, nutsernera: Uumassusilinnit sananeqaatit akulerutivinnikut aalannguutiasut.